№ 184 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 14 — 1905 — ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 14 № 184

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիւրակէ և տօն օրերից).
Ձեռագրերը [illegible] է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հաշտութիւն հայերի և Թուրքերի մէջ. Վերջին տեղեկութիւններ.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Հայոց հարցը Ռուսաստանում. Մինքենդի կոտորածը. Տեղեկութիւններ գաւառից. Կոտորածը Շուշում. Հաշտութեան մասին խորհրդակցութիւն Բագւում. Նամակ Գանձակից. Նամակ Ալէքսանդրօպօլից. Նամակ Խծաբերդութեան. Ներքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԵՐԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԻ ՄԷՋ

—

Թուրքերը հաշտվել են ցանկանում։

Բագւում, Շուշում, Աղդամում Թուրքերը, ժողոված հայերի հետ միասին, միմեանց խօսք են տալիս այլ ևս չը խանգարելու խաղաղութիւնը և դադարեցնելու անմիտ ու վնասակար թշնամութիւնը։

Հաշտվենք։

Բայց ինչ գրաւական ունենք, որ մեր հարևանները նորից չեն վրդովի մեր երկրի հանգստութիւնը և նորից յարձակումներ չեն գործի։

Մենք, հայերս, հաշտ ու խաղաղ կենցաղավարութեան սիրահարներ ենք և անկասկած մի տենչանք ունենք, որ շուտով հաստատվի կանոնաւոր հանգիստ դրութիւն, որպէս զի մենք անձնատուր լինենք մեր առանձին և հասարակական կեանքին։

Մենք դպրոցներ ունենք բանալու, խնամելու և զարգացնելու, մենք հազար ու մի ցաւեր ու հոգսեր ունենք դարմանելու, մենք գործունէութեան ծրագիրներ ունենք մշակելու և կեանքի մէջ իրագործելու։

Այդ բոլորի համար մեզ խաղաղ և բարեկարգ դրութիւն է հարկաւոր երկրի մէջ։ Եւ անկասկած որքան շուտ հաստատվի այդ ցանկալի դրութիւնը, այնքան լաւ կը լինի մեզ համար։

Մեր խաղաղասիրութիւնը կասկածից և տարակուսանքից դուրս է։ Մեր ժողովուրդը անցեալում նոյն իսկ այնպիսի չափազանցութեան է հասցրել խաղաղասիրութեան իր հակումը, որ տարել է շատ վիրաւորանքներ և զրկանքներ առանց պատասխանելու վրէժով, առանց դիմադրելու հալածողներին։

Նոյն իսկ փետրվարեան սարսափելի արհաւիրքից յետոյ հայերը այնքան ներողամիտ կերպով վերաբերվեցին դէպի Թուրքերը, որ շատ հեշտութեամբ ընդունեցին հաշտութեան առաջարկը և նոյն իսկ առիթ տուին Թուրք ինտելիգենտներից մի քանիսին հրապարակով արձանագրելու հայկական գաղափարական ներողամտութեան մի քանի դէպքերը։

Սակայն ինչ պատասխան ստացանք մենք մեր ներողամտութեան մեծահոգի արտայայտութեան հանդէպ։ Ջանցան մի քանի ամիսներ և ահա Բագւի խռովարարները սարքեցին մի շարք Բարդուղիմէոսեան գիշերներ Մէղրում, Երևանում, Նախիջևանում, Շուշում, Զանգեզուրում, իսկ Բագւում հատ հատ սպանում էին հայ երիտասարդներին, մի քանի ինժեներներին։ Եւ վերջապէս նաւթահանքի շրջանում վառեցին մի այնպիսի խարոյկ, որի նմանը մեր երկիրը չէ տեսել և որը ստիպեց Ամերիկայից և Լօնդօնից սկսած մինչև հեռաւոր Արևելքը խօսելու Ապշերոնի ասակալի և անօրինակ աղէտի մասին։

Խռովարարների ծրագիրը ձգտում էր ընդհարման մէջ դնել և պարսկահայերին և մեր երկրի այն տեղերը, ուր մինչև այժմ դեռ ոչինչ չէ պատահել։ Եւ հրպիսի հերոսական ջանքեր են հարկաւոր եղել հայերի կողմից, որ Գանձակում, Նուխում, Ղազախում, Բօրչալուում խառնակութիւններ չը ծագեն։

Եթէ հայերը իրանք ցանկանում լինէին ընդհարումներ առաջացնել, այն ժամանակ նրանք այդ բանը կը կազմակերպէին այնպիսի տեղերում, ուր նրանք աւելի ուժեղ էին, օրինակ Ալէքսանդրօպօլի, Ախալքալաքի, Նոր-Բայազէտի, Էջմիածնի, Կարսի և դրանց նման գաւառների շրջաններում։ Բայց այդ նրանք չարին, որովհետև նրանք նպատակ չունեն խանգարել դրացիական յարաբերութիւնները Թուրքերի հետ, համարելով դա դժբաղդութիւն երկրի համար և յամենայն դէպս նրանք նպատակ չէին դրել սպանութիւններով, աւերումներով, կողոպուտներով և հրդեհներով շահել որ և է բան իրանց համար։

Հաշտվել։

Մենք հաշտ ենք եղել և մեր այժմեան գործունէութեան մի նշանաւոր մասը ուղղված է դէպի այն, որ խաղաղութիւնը չը խանգարվի ոչ Անդրկովկասում և ոչ Պարսկաստանում։ Մեզ չը պէտք է համոզել, որ մենք պէտք է հաշտ ապրենք։ Դա մեր վաղուցվայ, մարմին ու արիւն դարձած, թէ բարեմաղթութիւնը և թէ նոյն իսկ ազգային թուլութիւնն է։

Բայց մենք ինչպէս համոզվենք, որ մեր Թուրք հարևանները իսկապէս վճռել են հաշտ լինելու մեզ հետ և այլ ևս չեն խանգարելու խաղաղութիւնը։

Եթէ Բագւում հնարած կեղծ ցուցումները և չափազանց պարզ աչքակապութիւնները նպատակ ունեն վարչական անձերին և միամիտներին մոլորեցնելու թէ Բագւի վերջին կոտորածները հայերի նախաձեռնած ու սարքած գործերն են, մենք հայերս լաւ գիտենք նրանց արժէքը և ներքին բովանդակութիւնը։ Եւ պէտք է խոստովանենք, որ մահմեդական մեր հարևանների այն մեծ կեղծիքները, որոնցով նրանք աշխատում են հայերին վերագրել մի շարք չեղած յանցանքներ, սարսափելի ծանր կերպով են ազդում հայերի վրա և բոլորի վրա այն տպաւորութիւնն են թողնում, թէ մեր դրացիները դեռ չեն ուզում իսկապէս հաշտվել մեզ հետ։

Կեղծիքների և զրպարտութիւնների լեռներ բարձրացնելով չէ կարելի նպաստել հաշտութեան գործին։

Հաշտութիւնը կարևոր է, բայց անկեղծ կերպով, իրական գործով։

Վստահութիւն ներշնչեցէք, որ հաշտութիւնը միայն մի խօսք չէ, այլ նա արդիւնք է անկեղծ զգացմունքի և հաստատ որոշման։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Կովկասեան Փոխարքան Թիֆլիս ժամանելուց առաջ իջել է Գանձակ կայարանում և այցելել Գանձակ քաղաքը։ Ազգաբնակութիւնը ընդունել է Փոխարքային սիրալիր կերպով։

Այցելելով հայոց եկեղեցին և լսելով բազմութեան կողմից բարի գալուստի ողջոյնները՝ Փոխարքան յայտնել է իր շնորհակալութիւնը։

Այցելելով մահմեդականների մզկիթը, Փոխարքան յոյս է յայտնել, որ մահմեդականները կը պահպանեն խաղաղութիւնը, ինչպէս մինչև այժմ այդ աջողեցրել են Գանձակում։

Գանձակի նահանգից եկող լուրերը երկու տեսակի են։ Մի կողմից մեզ տեղեկացնում են, որ ամեն տեղ վերականգնում է հանգստութիւն, միւս կողմից լուրջ երկիւղներ են յայտնում մերձաւոր ապագայի, առաջիկայ շաբաթների համար։

Մենք մեր կողմից պարտք ենք համարում մի աւելորդ անգամ ևս զգուշացնել ազգաբնակութիւնը, որ ամեն միջոց գործ դնեն խուսափելու այնպիսի քայլերից, որոնք կարող կը լինեն ընդհարումների պատճառ դառնալ։ Զը պէտք է մոռանալ, որ լարված դրութեան ժամանակ մի չնչին առիթն էլ կարող է բռնկեցնել այդ դիւրաբորբոք նիւթը, որ ամբարվել է վերջին ամիսների ընթացքում տեղական ժողովրդի մէջ։

—

Թաւրիզից նոր եկողներ հաղորդում են, որ այնտեղ տիրում է հանգստութիւն և տեղական իշխանութիւնը միջոցներ է գործ դնում խլրտումների առաջն առնելու։

Պարսից իշխանութիւնը արգելել է պարսկահպատակների պանդխտելը դէպի Անդրկովկաս ցընոր կարգադրութիւն։ Պարսկահպատակ մշակների, «համշարիների» համար դա զրկանք է, որովհետև նրանք զրկվում են աշխատանքից, բայց Պարսկաստանը ուրիշ միջոց չունի ապահովելու իր ժողովուրդը այն վտանգից, որին նրանք ենթարկվում են Կովկասի զանազան կենտրոններում անկարգութիւնների ժամանակ։

Պարսից արքունիքը և բարձր հոգևորականութիւնը չեն համակրում հայ-Թուրքական ընդհարումներին, համարելով նրանց մեծ դժբաղդութիւն թէ երկու դրացի տարրերի և թէ առհասարակ Պարսկաստանի շահերի ու անուան համար։

—

Մենք յայտնել էինք, որ Ջաւադի գաւառում սպանվել են Ասլանեան ամուսինները և փախցրված է նրանց դեռահաս աղջիկը։ Այնուհետև աղջկայ ազգականները դիմել էին զանազան անձերի ազատելու աղջկան գերութիւնից։

Այժմ այդ որբացած խեղճ աղջիկը՝ Գայիանէն ազատ է և ներկայումս գտնվում է Թիֆլիսում։ Շիրվանի խաների ընտանիքի անդամները, որոնց տանը մի շաբաթ մնացել է աղջիկը, բերել են նրան Գանձակ, աղջկայ քեռու տունը և իրանք անհետացել։ Աղջիկը սարսափով է յիշում իր անցկացրած օրերը և չէ կարողանում հանգիստ պատմել իր գլխին եկած անցքերը։ Նա 15 տարեկան է, քնքոյշ կազմուածքով։

Նրան փախցրել են Նաջաֆալի կոչված տեղից, ուր նրա հայրը զբաղվում էր գիւղատնտեսութեամբ։ Նրան տանում են գիշերով և նա չէ տեսնում իր ծնողների նահատակութիւնը։ Նրա հետ աշխատում են եղել ճտրպիկ վարվել և ընտելացնել նոր կեանքին, համոզելով, որ նա ընդունէ մահմեդականութիւն։

Աղջկայ ազատումը տեղի է ունեցել ազդեցիկ մարդկանց բարեխօսութիւնով։

—

Աղդամից մեզ հեռագրում են սեպտ. 11-ին 3 ժ. 15 ր. երեկոյեան։

«Ամսիս 8-ին Շէյխ-ուլ-Իսլամի հետ եկանք Աղդամ, այստեղ կանչեցինք շրջակայ գիւղերի հայերին և Աղդամի դաշտավայրի Թուրքերին։ Ամսի 9-ին հայերը և Թուրքերը գեներալ-նահանգապետի և մեր ներկայութեամբ մզկիթի բակում հանդիսաւոր երդում տուին, որ վերջնականապէս կը թողնեն թշնամութիւնը, խոստանալով մոռանալ տխուր դէպքերը, ապրել հաշտ և առիթ չը տալ ընդհարման։ Շէյխ-ուլ-Իսլամը գնաց Եւլախ։ Ես գնում եմ Շուշու շրջակայ գիւղերը։

Աcns եպիսկոպոս

—

Սեպ. 12-ին մենք ստացանք Եւլախից հետևեալ հեռագիրը.

«Շուշի քաղաքի և Շուշի—Եւլախ ճանապարհի դրութեան մասին մամուլի մէջ սուտ լուրեր տպելու առաջն առնելու համար հարկաւոր է յայտարարել, որ Շուշի քաղաքում և Գանձակի նահանգի գաւառներում կեանքը մտել է նորմալ դրութեան և կատարեալ հանգստութեան մէջ։ Վկայում եմ, որ երկու կողմերը կատարելապէս անկեղծ կերպով հաշտութիւն են կայացրել և այլ ևս թշնամական զգացմունքներ մէկը դէպի միւսը չէ տածում, համոզվելով որ թշնամական յարաբերութիւնները Թուրքերի և հայերի մէջ դըրսից էին ներշնչված և Ղարաբաղի համար հիմք չունեն։ Ազգաբնակութիւնը ինձ հետ ունեցած բազմաթիւ խօսակցութիւնների մէջ վերջնականապէս համոզվեց թէ անցեալ օրերի դէպքերը այլ ևս չեն կարող կրկնվել, որովհետև նրանք չափազանց ծանր ազդեցին ամենքի վրա թէ բարոյապէս է և թէ նիւթապէս։ Շուշի քաղաքը ամենաանհրաժեշտ նիւթերով ապահովելու համար կազմակերպված են փոխադրական միջոցներ տեղական իշխանութիւնների հսկողութեան տակ։ Ազգաբնակութեան առաջարկում եմ չը հաւատալ այդ լուրերին, իսկ լրագիրների խմբագրութիւններին՝ չը տպել հաղորդագրութիւններ ինձ յանձնած երկրից առանց վերստուգելու թղթակիցների տեղեկութիւնները. Թղթակիցները միշտ կարող են ծանօթանալ ինձ մօտ իմ ձեռք առած միջոցների և գործի իսկական դրութեան հետ»։

Ժամանակաւոր զինւորական նահանգապետ
գեներալ-մայոր Տակայշվիլի

—

Մենք քանիցս առիթ ենք ունեցել հաստատելու, որ թէ ռուսաց հեռագրական գործակալութեան ագենտները, թէ մի քանի ռուս հասարակական թերթերի թըղթակիցները Բագւում յաճախ ստայօդ լուրեր են հաղորդում հայերին անուանարկելու և արիւնահեղ դէպքերի ամբողջ պատասխանատուութիւնը՝ հայերի վրա ձգելու համար։ Մի քանի օր առաջ «Русское Слово» լրագրի մէջ տպված էր հետևեալ հեռագիրը. «Մեզ հեռագրում են Լոնդոնից. «Times» լրագրի թղթակիցը հաղորդում է այն խօսակցութիւնը, որ ունեցել է Կովկասի Փոխարքայի հետ, որը իբր թէ մեղադրել է հայերին իբրև տեղի ունեցած անկարգութիւնների պատճառ, մանաւանդ հայ ինտելիգենցիային»։ Մարգարէ չը պէտք է լինել գուշակելու, որ այդ լուրը սխալ է։ Եւ, ճշմարիտ, Պետերբուրգի Հեռագրական Գործակալութիւնը հաղորդում է պաշտօնապէս հետևեալ հեռագիրը Բագւից.

Բագու, 10 սեպտ. Պաշտօնապէս։ «Рус. Слово» լրագրի մէջ արտատպված «Times» լրագրի աշխատակցի խօսակցութիւնը Փոխարքայի հետ Բագւի անկարգութիւնների մասին—լիակատար սուտ է։ Փոխարքան աշխատակցի հետ չէ խօսել»։

—

«Наша Жизнь» լրագրի մէջ այդ առիթով կարդում ենք հետևեալը. «Նորերս ռուսաց մի քանի լրագիրներում երևաց տեղեկութիւն, որ Կովկասի Փոխարքան «Times» լրագրի թղթակցի հետ ունեցած խօսակցութեան ժամանակ յայտնել է, որ կովկասեան դէպքերի գլխաւոր յանցաւորը հայ ինտելլիգենցիան է։ Մի քանի հայեր այդ առիթով «Times» լրագրին հարցմունք արած լինելով, ստացել են այդ լրագրից հետևեալ պատասխանը. «Ոչ թէ Փոխարքան է ասել մեր թղթակցին, այլ Բագւի ընդհանուր-նահանգապետ գեներալ Ֆադէևը, թէ կովկասեան դէպքերի գլխաւոր յանցաւորը հայ ինտելլիգենցիան է, մանաւանդ ռուսաց կայսերական տեխնիքական ընկերութեան Բագւի ճիւղի անդամները»։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Բագուի նոյեմբեր քաղաքագլուխ պ. Ս. Նովիկովը «Бирж. Вѣд.» լրագրի մէջ գրում է.

Փետրվարեան կոտորածի մէջ Թուրք մասսան չէր մասնակցում։ Գործում էին սրիկաները, աւազակները, քաղաքի տականքները։ Նրանց զինեցին, նրանց սովորեցրին, նրանց ղեկավարեցին։ Ընկան հարիւրաւոր հայեր և սպանողները մնացին կատարելապէս անպատիժ։ Հազարաւոր ռուսական քաղաքացիներ երեք օրվայ ընթացքում ծեծվում և կողոպտվում են բացարձակ կերպով։

Ցեհոյ սկսվում է պլոշչադկայում ամբողջ մասնակցական մասսայի մէջ։ Թէ ով է այդ ապրանքը—պրոֆոր հոգեհրապուրումներ [illegible] կոնսուլ [illegible] միայն քաղաքի ու նաւթահանքերի [illegible] ամբողջ Թուրք ազգաբնակութեան շրջաններում։

Եւ հետևանքը—անպատիժ Թուրք հրոսակները հոգեհան սասանելով յարձակումները և Բագուի քաղաքի ու նաւթահանքերի ոչնչացումը։

Ի՞նչ էին անում այդ ժամանակ հայերը։ Հայրենասերները մասսով փախչում էին, մասնաւոր զինուորներ էին խնդրում, Թուրքի անցում։ Ինչները, ինչպէս կարողանում էին, պաշտպանում էին [illegible] ցույց տալու։ Մասնաւոր մէջ բարձրացրել նշանակում Թուրքերին ոչ մի կերպ չէր զինել։ Շատերը հասկանում էին թէ գա վատ է, բայց պաշտոնում էին գնալ այն ճանապարհով, որ ցույց էին տալիս հայերը։

Եւ Թուրք գործիքերի համար լայն ասպարեզ բացվեց։ Իսկ թէ ինչ են Թուրքը զգում, ինչ է նրանց բարոյականութիւնը—այդ Թոյլ տուէք խոստովանել մինչև, որ գործ ենք ունեցել նրանց հետ։ Հայերի վրա Թափվում էին լուսամուտներից, իսկ Թուրքերը անպատիժ էին դուրս գալիս ինչպէս պատերազմների դաշտից։ Ամեն բանի մէջ նախաձեռնողները էին և կազմակերպողները։ [illegible] Բագուի [illegible]։

Մերոնք բոլորովին վերջին ժամանակներում, երբ ամբողջ Ռուսաստանում [illegible]։

Հեռանկարներ—նոր հարիւրաւոր հայերի զոհերը և նորից հազարաւոր Թուրք [illegible]։

Ափսոսում ենք, անվերջ ափսոսում ենք [illegible]։

Մինչև ո՞ւր կերթայ այս բանը։ Ի՞նչ կը դառնան շարադրեան հայերը։

Իսկ Ալաշկեբտներ և միւս Թուրք «գրողները» շարունակում են [illegible] հայերի վրա։ [illegible] հակառակ աշխարհութեան...

ՀԱՅՑ ՀԱՐՑԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

Արևի, հողեր, ռուսական կոչմանում մեր անհրեր մէջ, մեր փողոցներում, մեր հանդբում ու աղաքանիքում, գիւղեց գիւղ քաղաքից քաղաք [illegible] խոժոռութիւնները մի ամբողջ ծովի եւ այդ ծովի խորքից բարձրացել է մեզ համար անաւոր մի հարց, զոյութեան հարցը—ռուսահայոց հարցը։

Ռուսահայոց հարցը։ Կար ժամանակ, [illegible] Ռուսաստանը [illegible]։

Ռուսահայոց հարցը չինվել հարց է։ Մինչև 1880-ական Թուականները այդ [illegible] հարց զոյութիւն չունէր։ Այն ժամանակ յետոյ ռուսաց բիւրոկրատիան սանձեց և հայկական հարց, ինչպէս դրանից առաջ և դրանից յետոյ սանձեցին մի շարք հարցեր—հրէական, լեհական, ֆինլանդական, մի խօսքով՝ ռուսաց պետութեան մէջ ապրող բոլոր այլազգիների հարցերը։ Ծնողը բիւրոկրատիան էր, իսկ բիւրոկրատիայի փշրանքներով ապրող մամուլը, այնքան աժանապէս կնքված սողուն մամուլ անունով, տարիների ընթացքում եռանդով արծարծեց, ուռցրեց այդ հարցերը, դարձրեց նրանց Թունալից պալարներ, ազգերի և լեզուների դժբախտութեան և տանջանքների աղբիւր։

Բիւրոկրատիայի և նրա մամուլի անխնայ եռանդով ամբողջ հայ ազգը, ինչպէս և միւս օտար ազգութիւններից շատերը, հրատարակվեց ռուս հասարակութեան առաջ իբրև պետական տեսակէտից մի վերին աստիճանի վընասակար տարր։ Մեզ վրա բարդվեցին մէկը միւսից զարհուրելի ամբաստանութիւններ։ Կանցելեարիաների և սողուն մամուլի սև կաբինէտների մէջ սարքած գրոյցներով մենք և՛ պետական դաւաճաններ ենք, և՛ սեպարատիստներ, և՛ չարագործներ։ Այդ տեսակէտներից մեզ «անվնաս» դարձնելու համար ամեն տեսակ միջոցներ ձեռք առան մեզ դէմ.—խլել, ճնշել, տափակացնել—առատութեան եղջիւրից էին Թափվում հայի վրա այդ «հոգացողութիւնները»։ Միաժամանակ մեզ ներկայացնում էին մեր հարևան ազգութիւններին իբրև նրանց բարօրութեան կապողի և անհնակարող Թշնամիներ։ Մենք էինք ամեն մի Թշուառութեան պատճառը։ Մենք մի կատաղեալ ժանտախտ էինք աշխարհի համար։

Սահղծվեց, խտացրվեց մի այսպիսի մթնոլորտ։ Մենք պարիաներ էինք, խեղդված կոկորդով, կապկապած լեզուով։ Խօսել չէինք կարող. թէ խօսում էլ էինք, չէին հաւատում մեր խօսքին։ Ռուս հասարակութեան մեծագոյն մասը մոլորութեան մէջ էր մեր վերաբերմամբ։ Բիւրոկրատիայի սնուցած «սև հաբիւրականները» փողոց էին նետվում, կանչելով՝ «Ջարդեցէք ջհուդներին, հայերին, հայրենիքի ներքին Թշնամիներին»։ Մենք լսում էինք, զարհուրում։ Բայց ի՞նչ կարող էինք անել։

Այս դրութեան մէջ լուսացաւ մեզ համար սև ու դժբաղդ 1905 Թւականը։ Արեան փոթորիկ եկաւ մեզ վրա. Ջարդվեցինք, մոխիր դարձանք, մեզ հասցրին սովամահ դուռը և այսօր էլ դեռ չը գիտենք՝ անցա՞ւ փոթորիկը, թէ դեռ նոր է սկսվում։

Աշխարհը նայում է մեր տառապանքներին, իսկ մենք ողորմութիւն ենք կանչում։ Բայց կենդանի է մեր «բարեկամ» բիւրոկրատիան և նա խլում է մեզանից գոնէ զոհ համարվելու դժբախտ մխիթարութիւնը։ Նոյն իսկ այս արիւն-արտասուքների ծովի մէջ էլ մենք յանձնարարվում ենք աշխարհին իբրև ճիւաղներ, իբրև խռովարարներ և բոլոր մեղքերի, բոլոր անցքերի պատճառ։ Սողուն մամուլը ուղղակի, առանց քաշվելու, ասում է, որ մենք ապստամբութիւն ենք բարձրացրել և բռնութիւններ ենք գործ դնում Թուրք ժողովրդի վրա ինչ-որ սատանայական դիտումներով, ինչ-որ քաղաքական նպատակների համար...

Շուարած, սեղմված ենք երկու պատերի մէջ։ Մի կողմից համախմբված, միապաղաղ զինված ու կատաղութեան գաղանային չափերին հասած Թուրքութիւնը Ապշերօնեան Թերակղզուց սկսած Ղարաբաղի և Սիւնիքի վրայով մինչև Արաքս. միւս կողմից ոստիկանական վերաբերմունքը իր այնպիսի սև հերոսներով, ինչպէս է Մինքենդը կոտորել տուող պրիստաւ Սադըղ-բէկ Մելիք-Ասլանովը։

Եւ տանջալից, խեղդող հարց—ո՞ւր գնանք, ո՞ւմ ասենք։

Կայ գնալու, ասելու տեղ—և դա ռուսաց անկախ մամուլն է։ Դա մի ահագին ոյժ է՝ արդարութիւնը պաշտպանելու համար։ Բարեխիղճ մամուլի ազնիւ ու անընդհատ ջանքերով այժմ կարելի է պարզած համարել Թիւրիմացութիւնները ռուս և լեհ ժողովրդների մէջ։ Ռուսները և լեհերը տպագրական խօսքի միջոցով խօսեցին իրար հետ, բացատրութիւններ տուին իրար և պարզ տեսան, որ մինչև այժմ երկու ժողովուրդները իրարից բաժանել են պաշտօնական ասութիւնները, նախապաշարմունքները, իրարից հեռու, իրարից խռով մընալը։ Տասնեակ տարիների ընթացքում ո՛րքան Թոյն, ո՛րքան անհիմն Թշնամութիւններ, որքան հրէշաւոր ագիտութիւն է կրծել երկու կողմերի սրտերը։ Բանից երևաց, որ պէտք էր միայն ազատ ու անկեղծ, սրտաբաց խօսքը մէջ տեղ բերել, որպէս զի ազգերը իրար հասկանան...

Այսպիսի մի դրութեան մէջ ենք մենք գըտնվում։

Ռուսաց բարեխղճական մամուլը այժմ իր առջև է դրել հայկական հարցը Ռուսաստանում։ Նա ուզում է պարզաբանել այդ հարցը, ուզում է խորասուզվել կովկասեան ահաւոր դէպքերի մէջ, գտնել բուն պատճառները, գտնել թէ ով ինչ դեր է կատարում մեր երկիրը Թշուառացրած դրամայի մէջ։ Բայց նա նիւթ չունի, նա մեզ լաւ չէ ճանաչում։ Նրա իմացածը միայն այն է, ինչ ասել են հայութեան Թշնամիները զանազան ժամանակ։ Որքան էլ ազնիւ ու բարեխղճական լինի մի հասարակական մարմին, բայց ի՞նչ կարող է նա անել, երբ ամեն տեղ ամենքի ականջները լցված են տարիների անհաշտ, կատաղի հայակեր պրօպագանդայով, երբ նախապաշարմունքները, ամեն տեսակ կանխակալ կարծիքները այնքան ամուր ու անքակտելի կերպով կպած են հայի անուան։ Եւ յետոյ՝ չէ՞ որ մենք քաղաքական յանցաւորներ ենք Ռուսաստանի վերաբերմամբ։ Չէ՞ որ մենք սեփական Թագ ենք որոնում, Մեծ Հայաստան մինչև Ռօստով Դօնի վրա։

Այսպէս են հասկանում մեզ, այսպէս են ասէկօսէները, տարիների ընթացքում տարածված մեր մասին, կարգին, արմատապէս չը հերքված, չը ծաղրված առասպելներ։

Եւ հասկանալի է, որ բարեխղճականութիւնն էլ վախվախելով առաջ տանէ մեր դատի պաշտպանութիւնը։ Ինչի՞ վրա հիմնվի նա։ Ո՞ւր են մեր փաստերը, մեր վաւերագրերը։ Մինչև այժմ մենք եթէ մի մի անգամ էլ սիրտ ենք արել դուրս գալու մեզ մեղադրողների դէմ, մեր պատասխանը եղել է դըպրոցականի վախկոտ խօսք, թէկրթեկում, ընդհանուր բառերով, միամիտ դարձուածներով պատասխան։ Մենք միշտ աշխատել ենք դատարկ խօսքերով հաւատացնել թէ սուտ են խօսում մեր մասին և երբէք չենք կարողացել հրապարակ դուրս գալ իբրև պահանջատէր, իբրև հարուստ ապացոյցների տէրեր։

Պակասո՞ւմ էին ապացոյցները։ Ո՛չ, նրանցով լիքն են մեր անցեալն էլ, ներկան էլ։ Մենք մի ժողովուրդ չենք, որ երէկ միայն ընկանք երկնքից կամ դուրս եկանք գետնի պատռւածքից։ Հարիւրաւոր տարիներ քայլեցինք, մինչև որ եկանք հասանք այս օրին։ Հարիւրաւոր տարիներ մենք ոչ քնած էինք, ոչ մեռած։ Ապրում էինք, տանջվում էինք և մեր տանջանքներով, մեր հսկայական ջանքերով մշակել ենք մեզ համար բնաւորութիւն, ազգային հոգեբանութիւն, մենք մեր երկրում, աշխարհագրական օրէնքների տակ, մենք մեզ ժառանգութիւն ընկած պատմական հանգամանքների հետ։ Այս մեր միջավայրը, այս մեր դարաւոր կեանքը մեր պաշտպանն է եղել և կը լինի. այստեղից են բղխում մեր իրաւունքները, այստեղ մենք կարող ենք ցոյց տալ թէ ինչ ենք, համայնական ինչ բանականութիւն ենք ստացել գոյութեան կռուի մէջ պայքար մղելու, պաշտպանվելու համար։

Ահա ինչ պիտի մենք ցոյց տանք մեզ չը ճանաչողներին։ Ահա ինչ պիտի դառնայ մեր պաշտպանն ու պալատէնը աշխարհի առաջ։

Հանենք այդ բոլորը, դնենք հրապարակի մէջ։ Երկու հարիւր տարուց աւելի է ինչ հայերը յարաբերութիւններ ունեն Ռուսաստանի հետ։ Մի պատմութիւն, որ լիքն է բազմաթիւ հարուստ, պերճախօս փաստերով։ Դրանք ցոյց են տալիս մեր ազգային մարմնի ամբողջ կազմը, ցոյց են տալիս թէ ինչ ընդունակութիւններ ունենք և ինչի չենք եղել ընդունակ ոչ մի ժամանակ։ Դրանք ցոյց են տալիս մեր գնացած ճանապարհը, որի վրա մենք ամեն ժամանակ և ամեն անգամ մըցել ենք մեր իրաւունքների համար յայտնի սահմաններում և բարձրաձայն յայտարարել ենք մեր քաղաքական և կուլտուրական դաւանանքները։

Պարզ, շիտակ, անկեղծ կերպով մենք այդ բոլորը պիտի դնենք հասարակական կարծիքի առաջ, առանց պաճուճանքների, առանց կուրծք ծեծելու, Թոյլ տալ որ անցքերը խօսեն վաւերագրերի պողպատէ լեզուով։

Մի խօսքով, մենք պարտաւոր ենք ծանօթացնել հային իր անցեալով և ներկայով՝ ռուս հասարակութեան։ Եւ այս գործը մենք ինքներս պիտի կատարենք, անյապաղ, առանց յետաձգելու, կատարենք հմտութեամբ, բարեխղճութեամբ, բազմակողմանի կերպով։ Առանց այսպիսի աշխատանքի մեզ երբէք չեն ճանաչի և որովհետև յաւիտեան արթուն է անելութիւնը, Թշնամութիւն սերմանող նախապաշարմունքը՝ դէպի հայերը, ամենաբարձր բարեխղճականութիւնն էլ միշտ խաւարի մէջ դէս ու դէն ընկնողի նման պիտի լինի, երբ կամենայ մեզ պաշտպանել, մեզ ազատել պարիական դրութիւնից, ամօթից ու խայտառակութիւնից։

Մեծ, անհրաժեշտ, կեանքի և մահվան նշանակութիւն ունեցող գործ։ Մենք հրաւէր ենք կարդում բոլոր կարող անձանց հաւաքվել, խըկոյն և եթ ձեռնարկել այդ գործին։ Աշխատենք, եթէ չենք ուզում անհետանալ աշխարհից իբրև մարդկութեան մրուր, իբրև ժանտախտ։ Աշխատենք եթէ հասկանում ենք մեր պատիւն ու մեր կենսական շահերը։

Մի մոռանաք, որ Ռուսաստանի վրա էլ լոյս է բացվում և ազատ ու անկեղծ խօսքը վաղվայ իրականութիւնն է։

Լէօ

ՄԻՆՔԵԴԻ ԿՈՏՈՐԱԾԸ

Սեպտեմբերի 4-ին

Այս անգամ գրում եմ Մինքենդի կոտորածի մանրամասնութիւնները։ Գօրիսից մօտ 30 վերստ դէպի հիւսիս արևելք ընկած է Մինքենդ գիւղը, որ ունի 80 տուն հայ և 130 տուն Թուրք բնակիչ։ Բացի դրանից շրջապատված է բազմաթիւ Թուրք գիւղերով, ինչպէս Սէյիդտար, Մօլլա-Ահմատու, Քոսալար և այլն։ Այս աննպաստ հանգամանքն աչքի առաջ ունենալով մի երկու ամիս առաջ միւս հայ գիւղացիք զգուշացնում էին մինքենդցիներին Թողնել այդ գիւղը և գոնէ ժամանակաւորապէս ապաւինել միւս հայ գիւղերը։ Այս էին ասում այն ժամանակ, երբ Նախիջևանի սարսափելի աղէտը իր ամբողջ հետանկարով անգամ երևում էր զանգեզուրցու աչքին։ Վաղ թէ ուշ Մինքենդը կենթարկվի յարձակման. այս էր կրկնում իւրաքանչիւրի բերանը։ Բայց թէ երբ կը յարձակվեն և ո՞վքեր, այդ որոշում էին շատերը. «երբ սար գնացող Թուրքերը կը վերադառնան իրանց գիւղերը»։ Եւ այդպէս էլ եղաւ։

Միջանկեալ պիտի ասեմ, որ սար գնացող Թուրքերը անցնում են երկու ճանապարհով՝ Գօրիսով և Մինքենդի մօտով։

Շաբաթ, օգոստոսի 20 ի գիշերն էր. սարսափելի գիշեր մինքենդցիների համար։ Նախորդ ուրբաթ օրը հեռուից հեռու լուրեր էին պատում, որ այս գիշեր սար գնացող կամ ինչպէս անուանում են Թարաքամաները պիտի յարձակվի Մինքենդի վրա։ Այդ երեկոյեան էր, որին պիտի յաջորդէր զարհուրելի գիշերը։ Իսկոյն առաջ է գալիս հոգեւորականութիւնը և աւետարանի ու ղուրանի սրբազան երդումով հաշտութիւն են կնքում գիւղացի հայերն ու Թուրքերը։ Իւրաքանչիւր հայ իսկոյն իր ունեցած չունեցածը պահ է տալիս իր հարևան Թուրքին. «սաղ կը մնամ ապրանքս կը վերադարձնես ինձ, կը մեռնեմ քեզ հալալ», ասում է ահաբեկված հայը։ Չէ անցնում երկու ժամ, գիւղի վերևից մօտենում են Թուրք ձիաւորները։ Պահապանների աջող կրակը յետ է մղում յարձակումը և յարձակվողները փախուստի են դիմում։ Անցնում է մի քանի անդորր, բայց երկիւղալի ժամ, երբ յանկարծ հաւար է հասնում, որ դրսի Թուրքերի մեծ բազմութիւն արշաւում է գիւղի վրա։ Սարսափը պատում է հային։ Նոյն ժամին գիւղացի մի քանի Թուրքեր սկսում են կոտրատել հայերի խանութները։ Կրակը սկսում է դրսից ու ներսից, Թալանվում է ամեն ինչ և լուսաբացին գիւղը մնում է կիսաթալան դրութեան մ'ը։ Ցերեկը անցնում է խաղաղ։

Այս դրութիւնը տևում է մինչև ամսի 23-ը, երեքշաբթի օրը։ Ազատվածներից շատերը ապաւինում են պրիստաւ Սադըղ-բէկ Ասլանովի բակը, իսկ մի մասը ծանօթ Թուրքերի տները։ Հասնում է երեքշաբթին, հասնում է բարդուղիմեան գիշերը։ Այս անգամ գիւղացի Թուրքերը և մօտիկ Մօլլա-Ահմատու Թուրք գիւղացիք, հակառակ իրանց երդման, սկսում են եղբայրասպան կոտորած ու Թալանը։ Թալանում են այն, ինչ պատահում է։ Սպանում են նրան, որին բաղդը հրապարակ է հանում։ Մինչև այդ սպանված է լինում 22 հոգի։ Այդ օրը սկսում են կոտորել երեխաներին, տղամարդկանց և բռնաբարում են կանանց։ Մի խօսքով անում են այն, ինչ Թոյլ է տալիս մոլեռանդ ամբոխի ոգին։ Կոտորում են և պրիստաւի բակում ժողովածներին։ Կոտորողներից մէկն է լինում և պրիստաւի որդին։ Ինքը պրիստաւը կանանց մէջ ընկած ընտրում էր գեղեցիկներին։ Այդ ժամանակ անցնում են Մուղանլու կոչված Թարաքամաները, որոնք աւելի բարեխիղճ են քան իրանց եղբայր—կրօնակիցները. նրանք իրանց հետ պատռով տանում ազատում են մնացածներին։

Լուրը հասնում է Գօրիս։ Գաւառապետն ու Ներսէս վարդապետը գնում են օգնութեան։ Օգնութիւն միայն աւերակներին ու Թալանվածներին։ Մինչդեռ 21-ին, լուր էր հասել, որ Մինքենդը կոտորում են, գաւառապետ Ալալեանին զբաղված էր Խնձորեսկը շրջապատած Թուրքերի բանակցութիւններով։ Իշխեմ

բէկ Սուլթանովը մի քանի թալանիչների գլուխն անցած բանակցութիւնների մէջ է մտնում գործակցիների հետ։ «Ձեր դիրքերը վերցրէք, որպէս զի հաշտութիւնը կատարեալ լինի, ասում է Իւզբէմ բէկը, ապա թէ ոչ կարձակեմ արշաւող ամբոխին», այդ է պատուիրում պրիստաւ Վօսկրեսենսկու միջոցով։ «Ձեր դիրքերը վերցրէք, որպէս զի գործս հեշտանայ, յարձակումը յետ չը մղվի», հասկացվում է Իւզբէմի նամակից։ Եւ այսպիսի երկար ու բարակ բանակցութիւնները ժամանակ և միջոց են տալիս Մինքենդը աւերելու։ Թալանում են գիւղի եկեղեցին։

Ծանր է արձանագրել, որ կոտորածը կազմակերպել է Ասլանով պրիստաւը, որին աջակցել է Իւզբէմ բէկի ուղարկած մարդը։ Իւզբէմի խօսքով գաւառապետ Աւալեանին գործակցիներից պահանջում է վերցնել խաղաղ և անմիաս դիրքերը աւելի հեշտ յարձակվելու, որը արդարացի կերպով վկայում է դատական մասի պրիստաւ Սուլէյման բէկը։ Այս կազմակերպել են Սադըղ բէկն ու Իւզբէմ բէկը։

Բայց չը նայած այդ բոլորին, Սադըղ-բէկը կրկին ազատ է։

Անցեալ օրը պրինց Նապոլէօնը գաւառապետի և Ներսէս հայր սուրբի հետ գնաց Մինքենդ։ Ըստ կազմած ցուցակի սպանուածների թիւն է 238. վիրաւորների 30, իսկ մնացած մօտ 400 հոգին ցրված են Գօրիս, Խոզնաւար, Խնձորեսկ և միւս հայ գիւղերում։ Ինչ կը լինի վերջը, այդ էլ հարց է։ Չը նայած, որ մինքենդցիներին կոզակներ է տրվում հաւաքելու իրանց ցանքսը, բայց աhաբեկված հայը գերադասում է սովից մեռնել։

Առ այժմ բռնված են մօտ 35 Թուրք խռովարար և կռուին մասնակից մարդիկ։ Բայց Սադըղը իր արբանեակներով ազատ է։

Ալիղուլի գիւղի ամբողջ ցանքսը կրակված է։ Անասուններն ու կենդանիները տարված։ Սպանված են 9 հայ։ Հարար գիւղը իր ամբողջ եղածով քշել տարել են։ Սպանութիւններ առ այժմ չը կան։ Գիւղը դատարկ է։ Բոլորին գերի են տարել։

Շարունակվում է նոյն դրութիւնը։ Վիրաւորները պահվում են Գօրիսում։ Ընտրվել է մի կօմիսիա, որը արդէն իր դերի մէջ է մտել և սկսել է վիրաւորների ու սովեալների խնամքը։

Նօէմիս

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Սուխում, օգոստոսի 6-ին. «Վերջին արիւնալի անցքերը սարսափեցնող տպաւորութիւն թողեցին բոլոր ժողովրդի վրա։

Վերջին օրերը, տեղիս պարսիկների և Թիւրքերի մէջ լուր տարածվեց՝ թէ հայերը մեծ քանակութեամբ զէնք են ստացել և ժամ առ ժամ սպասվում է յարձակում հայերից։ Պարսիկները դիմեցին իրանց բարեկամ հայերին, խնդրելով, որ իրանց հանգստացնեն։ Հայերը իրանց կողմից հերքեցին այդ՝ սուտ, շէյթանական լուրերը, և մեր պարսիկները մի առ ժամանակ հանգստացան։

Ամսի 4-ին, ոստիկանատան դահլիճում հայերը, պարսիկները և Թիւրքերը նիստ կազմեցին օրվայ չարիքի մասին։ Ժողովին նախագահեց, ժամանակաւոր քաղաքագլուխ պ. Կօրչիցը, մասնակցութեամբ Սուխումի շրջանի հրամանատարի օգնական պ. Ջինձեռդօյի և ոստիկանապետ՝ Նապիբեգօվի։ Պ. Կօրչիցը հանդարտեցրեց մտքերը և նրա հրաւէրով ժողովրդից ընտրվեցին տասն և հինգ հոգի, երեք ազգութիւններից, որոնք և պէտք է աչալուրջ կերպով հսկեն, շէյթանական լուրեր տարածողներին գտնել և յանձնել կառավարութեան, իսկ վերջինս խռովարարներին ուղարկելու է իրանց ծննդավայրերը, և կամ խիստ պատժի է ենթարկելու։ Ժողովուրդը՝ ուրախ ցրվեց և պէտք է ասել, որ խաղաղութիւնը հիմնաւոր ճանապարհի վրա դրվեց։

Ա. Աւճեան

—

Դուշակ-Աւան, 6 սեպտեմբերի։ Վերջին ժամանակներս ինչ որ անծանօթ պարսիկ և մօլլա կամ սէիդներ էին գալիս իբր եռեւից և իւրաքանչիւր անգամ, դրանց երեւալուց յետոյ պարսիկները գրգռված են երեւում։ Հայերը նկատելով այդ, հրաւիրում են մի քանի պարսիկ ազդեցիկ մարդկանց ուշադրութիւնը այդ հանգամանքի վրա։ Մի ժողովում, ուր մասնակցում էին երկու ազգութիւններից էլ, վճռում են խաղաղարար կօմիտէ ընտրել, իւրաքանչիւր ազգութիւնից 5—5 հոգի։ Սեպտեմբերի 2-ին գնում են գաւառապետի մօտ Թիֆլիս աւանը։ Գաւառապետը սիրով ընդունում է ներկայացուցիչներին և խոստանում է հետեւեալ օրը գալ Դուշակ և տեղն ու տեղը ամեն բան քննել։ Սեպտեմբերի լոյս 2-ի գիշերը պարսիկները հնարում են, որ մօտակայ սարի լանջում տեսել են 35 ձիաւորված հայեր, որոնք իջնում էին Դուշակի ուղղութեամբ։ Այդ լուրից աhաբեկված պարսիկների մի մասը (մշակ դասակարգը) փախչում են իրանց բնակավայրերից և գալիս մաքսատան ծառայողների սենեակը (վերջիններս չեն ընդունում)։ Հայերը առաւօտը իմանալով այդ լուրը, բողոքում են պարսիկներին այդպիսի սուտ լուր տարածելու դէմ։ Նոյն օրը, բարեբախտաբար, գաւառապետը պրիստաւի հետ գալիս է։ Պ. գաւառապետ Պետրօվի միջոցով աջողվում է այդ խառնակիչ անձնաւորութիւնը գտնել։ Պարսիկները իրանք էլ շատ են բարկանում։ Գաւառապետը իսկոյն հրամայեց կալանաւորել այդ պարսկին (որի անունն է Աhմատ պարսկահպատակ) և ասաց, որ կուղարկէ Աստարա և կը խնդրէ այնտեղի պարսից իշխանութեանը, որ դրա պատիժը տայ։

Այնուհետև ժողովրդից ընտրված խաղաղարար անդամները խնդրեցին, եթէ կարելի է, 10 զինուոր պահանջել։ Գաւառապետը խնդիրքը ուղարկեց նահանգապետին, թողնելով նրա հայեցողութեանը։ Գաւառապետը խաղաղարար անդամներին խնդրեց, որ լուրջ վերաբերվեն գործին, իւրաքանչիւր կասկածելի մարդուն կարող են հեռացնել, կայարանում խուզարկել և այլն։ Այսպիսի խիստ միջոցները մեծ ազդեցութիւն թողեցին պարսիկների վրա։ Գովելի է իսկապէս գաւառապետ Պետրօվի ընթացքը, որը շատ լուրջ վերաբերվեց գործին, և այդպիսով կարողացաւ սև հարիւրեակներին իսկոյն հեռացնել, դուրս քշել այստեղից։

Խ.

I

Ղափանի պղնձէ հանքեր, օգոստոսի 26-ին։ Չը նայած, որ մենք համերաշխութեան համար ոչ մի ջանք չենք խնայել, դիմել ենք Թուրք բեգերին և մօլլաններին, ժողովներ ենք արել, որ մենք ինչպէս սիրով ապրել ենք, էլի այնպէս ապրենք, երդվել ենք Ալլահի անունով, որ տեղէք չը տանք անմատաակ արիւնհեղութեան, մեր եկեղեցիներում Թուրքերին գրկաբաց ընդունել ենք, մաղթանքներ ենք կատարել, և հազարաւոր Թուրքերի բերանից լսել ենք, նահլաթ «շէյթանին»... Բայց բոլորը անօգուտ... միայն այսօր մենք զգում ենք, որ խաբված ենք...

Մեր մնալը այժմ աննախանձելի վիճակի մէջ է, բոլոր ճանապարհների երթեւեկութիւնը վտանգաւոր, ամեն օր ճանապարհներին մարդ են սպանում, ի հարկէ, հայի։

Մեր գաւառական քաղաքը Գօրիսն է, որտեղից մենք ստանում ենք պօստը և բոլոր տեղեկութիւնները. բայց օգոստոսի 13-ից ոչ մի գնացող չը կայ, պօստ էլ չէ գալիս, չը գիտենք դրսում ինչ է կատարվում, պաշարված վիճակի մէջ ենք։ Տալիս ենք մի նամակ Գօրիս տանելու համար քառասուն րուբլի, չեն համաձայնվում, որովհետև ճանապարհներում խմբված են Թուրք ոստիկանների խմբեր, ուրեմն ո՞վ է գլուխը ձեռք վերցրել։

Լսում ենք, Թուրքերը հարիւրներով հաւաքվում են Խոջահանի մօտերքը և Ղըբատլու Թուրքի գիւղը... Տեղիս հայերը սարսափի մէջ են, րօպէ առ րօպէ սպասում են յարձակման։ Տեղիս պրիստաւն ունի միայն մի լեզգի սարաժնիկ, որով չէ կարող մի մհալ պահել. թէ ինչո՞ւ ոստիկանութիւնը այդ բանի համար չէ մտածում, չը գիտենք... Պրիստաւ Սահատօվին խնդրել ենք, որ գաւառապետին իմաց տայ մեր դրութեան մասին, բայց մարդ չունի, որ նամակ ուղարկէ, որովհետև ճանապարհները լցվել են Թուրքերով։

Տեղս սպանութիւններ յաճախ են լինում, մարդուս գլուխը մի սոխ է դարձել, ոչ ոք չէ կարող տանից դուրս գալ դաշտը առանց վտանգի ենթարկվելու։ Գիւղում ցորենը դեռ չեն հաւաքել և չեն էլ կարող, եթէ այդպէս շարունակվի։ Ամեն տարի Առաջաձոր գիւղացիք իրանց վարուցանքը արել են «Զայ-Զամի» կոչված տեղը. այս տարի էլ, յոյս ունէին, որ կը գնան հասած ցորենը կը հաւաքեն կը բերեն, բայց առաջաձորեցու յոյսը չը կատարվեց, չէ կարող տանից դուրս գալ, քանի որ «Զայ-Զամին» Թուրքերի ճանապարհի վրա է, ինքը սոված մնացել է տանը, իսկ հասած ցորենը անձրևի տակ սկսել է նորից ծլել։ Սեւքարեցիք և ըրկենանցիք, ամեն տարվայ նըման, խոտը և ցորենը թողել են «Սոլթանլըղ» կոչված Թուրք բեգի հողում, որ կալսելուց առաջ տասանորդը տան, մնացած ցորենը կալսեն և աշնանը բերեն տուն. այժմս իրանք մնացել են սոված, իսկ ցորենը անձրևի տակ, եթէ ուզում են որ կենդանի մնան, ուրեմն, չը պէտք է «Սօլթանլուղի» մասին մտածեն, որովհետև գնացողը յետ չէ գալիս...

Օրինակ, օգոստոսի 18-ին երկու նորաշէնիկ և մի արծւանիկ գիւղացի գնալիս են լինում, որ իրանց բազմանդամ ընտանիքների համար քիչ ցորեն բերեն, որ սովից չը մեռնեն, ճանապարհին Թուրքերը բռնում են հայերին և նրանց գրաստների հետ տանում, մինչև այժմս էլ դեռ չը գիտենք՝ կենդանի՞ են թէ մեռած։ Մենք մի նամակ ենք գրում նոյն շրջանի բեգերին և աղաներին և աղաչում, որ իմանանք կորած հայերի տեղը, մինչև այսօր պատասխան չը կայ...

Օգոստոսի 20-ին Թուրքերը գալիս քշում տանում են Չէյլա գիւղի 10 տաւարը։ Հետևեալ օրը մի սևաքարցի հայ անցնում է Թուրք Իազալ գիւղի մօտով. Թուրքերը թափվում են վրան, ծեծում, ձեռից առնում ջորին և հրացանը։

Օգոստոսի 23-ին մի հայ գիւղացու վիրաւորում են ճանապարհին, ձեռից առնում ձին։ Այդ բոլորից յետ մի քանի հայ գիւղացիներ ճարները կտրած դիմում են Աղուանի Թուրք բեգերին, որ մի ժողով անեն և այդ բոլորի առաջը առնեն։ Ժողովում խոստանում են, որ Թուրք և հայ ձեռք ձեռքի տան և այդ բոլորի առաջն առնեն, սակայն դեռ ժողովը չը վերջացած լուր է գալիս, որ կաւարդէցի Կոստուն ճանապարհին Թուրքերը սպանեցին, տարան ձին, հրացանը և փողերը։ Կոստին իր քաջութեամբ և վարք ու բարքով տեղիս հայերի աչքի լոյսն էր, գնացել էր Գօրիս անձնական գործով, և չիմանալով, որ ճանապարհներին Թուրքեր կան, եկել էր և պատահել աւազակներին և սպանվել։ Մի քանի հայեր գնացել էին դիակը բերելու, բայց պատահելով Թուրքերի՝ փախել էին։ Պատգամաւորներ գնացին Աղուանի Թուրք բեգերի մօտ, խնդրելով, որ օգնեն դիակը գտնելու։ Բէգերը պատասխանել են, թէ իրանք ճանաչում են սպանողներին և դիակի տեղը. հայերը երկու օրից յետոյ գնացին. բեգերն ասացին, թէ մենք երկու օրից յետոյ դիակը կը գտնենք, բայց առ այժմ ոչինչ չը կայ...

Մենք յոյս ունէինք, որ ժողովից յետոյ ճանապարհները կը մաքրվեն Թուրք սրիկաներից, բայց անօգուտ։ Ամսիս 25-ին Ղարաբաբա գիւղացի երկու հայ բեգերի վրա Թուրքերը յարձակվել են, մէկին սպանել, միւսին վիրաւորել, տարել են երկուսի հրացանները և ձիերը։ Տեղիս հանքերում եղած բոլոր Թուրք և հայ խանութպանները իրանց ապրանքը տարել են տները, բազարը դատարկ է, հաց չեն թխում. հանքերում ծառայողները գիւղերից են հաց բերել տալիս շատ թանգ գնով։

Այժմ ամբողջ Ղափանը յուսահատ դրութեան մէջ է։ Ամեն տեղ թալան, կողոպուտ, սպանութիւն։ Հայ ժողովուրդը անզէն, անպաշտպան է, ոստիկանութիւնը անտարբեր է։ Ո՞ւմ դիմէ, որի՞ ոտքերն ընկնէ, աղաչէ։ Վաղուց է, որ Թուրքերը մոռացել են իրանց Ալլահով երդված խոստումը... և լսում են չար շէյթանի լարած թակարդներին։ Բոլոր տեղից յոյսներս կտրված է։

Ա. Բաղիրեան

II

Օգոստոսի 27-ին

Հանքերում գրեթէ գործերը, շնորհիւ բանւորների, առանձնապէս Թուրքերի բացակայութեան, կանգ են առել... տէղիս բազարի բոլոր խանութները մի շաբաթից աւել է, թէ հայ և թէ Թուրք, իսպառ դատարկել են, տեղափոխել են գիւղերը—իրանց տները։ Կային մի քանի և օրդուբաթցի Թուրք խանութպաններ, նրանք էլ տեղափոխեցին իրանց հայրենիքը։ Ջիբրայելի գաւառում—Պարսկաստանի սահմանին մօտիկ հայ Հադրութ գիւղը, ինչպէս լսում ենք հաստատ աղբիւրից, իսպառ թալանել են, ապա տները հրդեհել, մարդկային զոհեր էլ շատ են եղած հայերի կողմից։

Օգոստոսի 19-ին Ջանգեզուրի գաւառի Չէյլա հայ գիւղից մօտակայ Թուրք գիւղացիք օրը ցերեկով յարձակվում և կողոպտում են 500-ից աւելի ցորենի և կորեկի խուրձեր արտերից։ Վերոյիշեալ գիւղի շրջակայ բոլոր Թուրք գիւղացիք իրանց անասունները և արժէքաւոր իրերը տեղափոխել են հարևան Ջիբրայէլի գաւառի իրանց աւազակ ապահով եղբայրների մօտ, որ կողոպուտի և կոտորածի ժամանակ թէ աւելի ազատ գործեն և թէ, որ գլխաւորն է, եթէ մի գուցէ հայերն էլ իրանց գիւղերի վրա յարձակվեն, ոչինչ չը կարողանան տանել։ Երէկ լուր ստացվեց ստոյգ աղբիւրից, որ Թուրքերը յարձակվել են Ղարաբաբա հայ գիւղի վրա, բայց հայերը նախապէս իմանալով կարողանում են դիմադրել և ոչ մի առանձին կորուստ չեն ունենում, բացի երեք վիրաւորվածից։ Հակառակ կողմից էլ են երեքը թեթև կերպով վիրաւորվում։

Վերոյիշեալ շրջանում Թուրք տարրը շատ մեծ տոկոս է կազմում. հայերի գիւղերը ցրված են իրարից բաւականին հեռու։ Մի քանի փոքր գիւղեր մտադիր են կանանց և երեխաներին տեղափոխել աւելի ապահով գիւղեր, իսկ իրանք՝ տղամարդիկ կը մնան գիւղերում—պաշտպանելու համար։ Մի քանի հայեր են անյայտացած և մի քանիսն էլ սպանված։ Թուրքերը առանձնապէս աշխատում են աչքի ընկնող երիտասարդ կուռող ոյժերին ոչնչացնել մեզանից։ Ղափանի շրջանի դրութիւնը կրիտիքական է, ամեն րօպէ սպասվում են ընդհարումներ, բաւական է 2—3 հրացան իրար ետևից արձակվի, ամենուրեք գիւղերում իրարանցումն է ընկնում, առանց հրացանի վտանգաւոր է մի քայլ առաջ դնել։ Մի քանի Թուրք պահապաններ այս մի քանի օրը իրանց հրացաններով և փամփուշտներով փախել անյայտացել են։

Տեղիս ոստիկանութիւնը շատ թոյլ է. եթէ մի ընդհարում եղաւ, նա անզօր է 5 ղազախով և 2 սարաժնիկով մի որ և է օգնութիւն ցոյց տալ ժողովրդին։

Եղբայրասպան բռնկումը անխուսափելի է, րօպէ րօպէ սպասվում է։ Կենդանութիւն չը կայ ժողովրդի մէջ. կեանքը կատարեալ մեռելութեան է մատնված։ Զանգեզուրի բէգերը, որոնցից աչքի են ընկնում Սուլթանովները, առ այժմս չէզոք են. թէ յետոյ ինչ դերք են են բռնելու, այդ ցոյց կը տայ մօտիկ ապագան։ Սպասենք և տեսնենք։

Պանդուխտ

—

Չիգդամլու գիւղ (Երևան նահ.), օգոստոսի 30-ին։ Սպանութիւններ... անվերջ սպանութիւններ։ Անհատական սպանութիւնները քրոնիկական բնաւորութիւն են ստացել։ Կեանքի այնպիսի անապահով վիճակ է ստեղծվել, որ վաղվայ համար գլուխը ուսերի վրա լինելու մասին ոչ ոք երաշխաւոր չէ։ Դէպի դաշտը և այգին գնացող անհատը՝ հայ կամ Թուրք՝ անպայման ողջ վերադառնալու մասին յոյս չէ կապում։ Զինաւորված մահմեդականների խմբեր շրջում են դաշտերում և պատահած հային սպանում։

Օգոստոսի 29-ին ապառաջնված մահմեդականների մի աւազակախումբ յարձակվում է դաշտի միջով անցնող աղբաշեցի մի քանի հայերի վրա. հայերը իրանք կարողանում են լաւ պաշտպանվել, և կէս ժամի չափ կռուելուց յետոյ մահմեդականները երկու վիրաւոր ու մէկ սպանված են ունենում։ Հրացանների ձայների վրա մահմեդականների նորանոր խմբեր են գալիս, հայերը տեղի են տալիս, և նոր անախորժութիւններից խուսափում են։ Սպանվածի և վիրաւորների մասին լուր է հասնում շրջակայ մահմեդական գիւղերին, և ահա Ուլուխանլուից, Եամանջալուից, Իպակլուից և այլ տեղերից հաւաքվում են, ընդհանուր մի մեծ ուժով յարձակվում են Աղբաշ հայ գիւղի վրա։ Ընդհարումը կարճ միջոց է տեւում առանց լուրջ վնասների, միայն կարողացանք հաստատ իմանալ, որ յարձակման միջոցին Թուրքերից մերձ ի մահ վիրաւորվել է չիգդամլուեցի մեր իսմայիլ Բալադա օղլին, մահմեդականների ագիտատորը։ Գիշերը (29-ին օգոստ.) զինված Թուրքերը մտնում են զոհրաբլեցի Տիգրանի Չըաղացը, ալրատան առաջ նստած իւվեցի Շամիրին տեղն ու տեղը սպանում են և հեռանում. Ջաղացպանը փախչում ազատվում է։

Այսօր, ամսիս 30-ին, մուղամլեցի մահմեդականները յարձակում գործեցին Իւմանչալու գիւղի նախիրի վրա, քշեցին 21 տաւար և նախրարածին բռնեցին ողջ ողջ տարան իրանց հետ։ Գիւղից օգնութեան հասնողները նկատում են բաւականին հեռաւորութեան վրա, որ նախրապահ Յովկիմ Թադէօսեանին դրած ուսերի վրա տանում են։ Թոխանշալվեցի 12 ամեայ Արտաշէս Մարտիրոսեանից յետոյ այդ նախրապան Յ. Թադէօսեանը երկրորդն է, որ Թուրքերը այսպէս կենդանի վերցնում տանում են հայերին։

Ընդարձակ տարածութիւն բռնող բամբակի արտերը հինգ տարվայ սկզբից փչացան «չոռ» հիւանդութիւնից։ Երկու ազգերի յարաբերութիւնների խզման և առևտուրի կանգ առնելու պատճառով, գիւղացին հնարաւորութիւն չունեցաւ օգտվելու այն մթերքներից, որոնց երկար պահել չէր կարելի, և այս տեսակ ապրանքները փչացան ու ջուր դարձան, առանց որ և է օգուտի։

Ա. Տէր-Թովմասեան

ԿՈՏՈՐԱԾԸ ՇՈՒՇՈՒՄ

—

Սեպտեմբերի 6-ին

Աղդամից եկած լուրերը ցոյց են տալիս, որ Թուրքերը յամառ ծրագիրներ են կազմում հայ գիւղերի վրա յարձակվելու, աւերելու և կոտորելու: Բազմահազար խուժանի անզուսպ բանակը խմբական մասերով բաժանված է Գիւլափլուում, Խանի-ամարաթում և Աղդամում: Գիւլափլուի յարձակումը պատժվեց զինուորական ոյժով: Արդէն գրել էի, որ հարիւր կօզակ գնաց այնտեղ՝ յետ դարձնելու համար այն արշաւանքը, որ նրանք գործել էին Միրիշանլուի վրա: Թուրքերը սկսել են զօրքին դիմադրութիւն ցոյց տալ և պատժվել են—աւեր տալով իրանց գիւղը և ապստամբների բաւական կոտորած: Այդտեղ սպանվել է և Փիրաջամալի տանուտէրը՝ Յովհաննէս Մարգարեան:

Երկրորդ ոյժն այս բոպէին կենտրոնացած է Թաթարական հողամասերի վերջին շերտերում և սպառնում է Վարազաբոյն, Փիրաջամալ և Նախիջևանիկ գիւղերին: Կօզակները տեղափոխվել են Վարազաբոյն: Պատերազմող կողմերը սպասում են որ և է ազդանշանի, որ սկսեն կռիւը. բայց հազիւ թէ Թուրք խուժանը աջողութիւն ունենայ այս գիւղերի քաջերի դիմաց:

Թուրք խուժանի բանակը կազմակերպված է այսպէս. կուռ մասը զինված գնում է ամենից առաջ, նրան հետևում են բեռների ձիեր դատարկ ջուալներով ու խուրջիններով՝ աւար անելու համար, իսկ ամենից վերջը մահակաւոր ու կացնաւոր խուժանը, ոտով և նաւթոտ փալասներով՝ իբրև հրդեհաձիգներ:

Այսօր քաղաքումս հայերն ու Թուրքերը համերաշխութեան Թափոր սարքեցին և, ըստ երևոյթին, Շուշին այս երկու օրը խաղաղ է. հայ և Թուրք իրար մէջ երևում են:

Գեներալ-նահանգապետը մեկնեց Աղդամ: Ասում են, որ Աղդամում Թուրքերը զինված դիմել են գեն.-նահանգապետին և յայտնել, որ ճանապարհը իրանցն է և չեն Թողնում այնտեղով հայ գնալու: Գեներալը հրամայել է նրանց քաշվել իրանց տեղերը և զինաթափ լինել, բայց Թուրքերն ընդդիմացել են և սկսել են աղմուկ հանել: Գեներալն իսկոյն կարգադրել է ռազմամթերք տանել խանքենդուց և, երբ, սպասվում է ութ հազար զօրք Գանձակից: Դրութիւնը լուրջ է....

Ոչ ռազմամթերքի շատութիւնը և ոչ զօրքի մեծ թիւը չեն կարող սանձահարել և հպատակեցնել Թուրք խուժանին, մինչև որ նրանց գըլխաւոր ղեկավարներին չը պատժեն—կամ աքսոր և կամ բանտ: Վերջին դէպքերը շատ պարզ կերպով ցոյց տուին, որ նրանց զինվելը առանց որոշ նպատակների և հրահանգների չէ, համիսլամութեան գաղափարը, մեռած խանութիւններին յարութիւն տալու տենչը, կրօնամոլական ցոյցերը, ազգամոլների Թթու կոչերը ամենայետին «չոբանի» բերանում լեզու են բուսցրել՝ «Բու իւրդ բիզըմդիր» բղաւելու: Եւ... իրանց տենչանքին հասնելու արգելքը հայի մէջ են որոնում. «կոտորենք սրանց, որ հեշտ հասնենք մեր նպատակին»—ահա դրանց քաղաքականութիւնը...: Ինչո՞ւ, ինչո՞վ է մեղաւոր հայը. համարձակվիր այս ակամայ հարցը տալու Թուրք շօվինիստին: Նա լուտանք կը Թափէ գլխիդ և կը մեղադրէ քեզ ասելով—դո՞ւ չէիր, որ հարիւր տարի առաջ ռուսին բերիր մեր երկիրը...: Ահա դրանց բոլոր սրտնեղանքի և կատաղութեան պատճառով: Խօսացրէք Մինքեանդի բռնի մահմեդականացումից ազատված հայ կնոջը, որ դիմել էր իր հարևան Թուրքին «ղարդաշ» ասելով, ախր ինչո՞ւ էք մեզ կոտորում»...:—Հ՚ը, մեզ ասել են կոտորեցէք հայերին, նրանք այստեղ հող չունեն...: Խօսացրէք Աղդամի աւազակաբարոյ Թաթարին:—Երկրի տէրը մենք ենք, կասեն, բայց այսօր նրա հարստութիւնը դուք էք վայելում...: Խօսացրէք և Շուշու Թէկուզ ինտելիգենտ Թուրքին. նա ձեզ կասէ, որ հայերը Կովկասում հայրենիք չունեն. նրանք Զէյթունից են եկել և սորուկ ու ճորտ են եղել խան—Զէնգէզների ու Փանահների...: Բանի՞ օրինակներ:

ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԲԱԳՈՒՈՒՄ

—

Ինչպէս հեռագիրները յայտնեցին, Կովկասի Փոխարքան ցանկութիւն էր յայտնել լինել Բագւում և հաշտութիւն առաջ բերել հայերի և Թուրքերի մէջ:

Այժմ Բագւի լրագիրները հաղորդում են, որ համաձայն Փոխարքայի ցանկութեան, ընդհանուր-նահանգապետի բնակարանում կայացաւ խորհրդակցութիւն հայ և Թուրք հասարակութեան խմբերի ներկայացուցիչների այն պայմանների մասին, որոնցով հնարաւոր է հաստատ հաշտութիւնը հայերի և Թուրքերի մէջ: Նախագահում էր գեներալ-նահանգապետ Ֆադդէեվը:

Համաձայնութեան նախաձեռնութիւնը ներքև տպագրված պայմանների ծրագրի հիման վրա բղխում էր հայերի խմբից: Նրանք, ի Թիւս այլոց, յայտնեցին, որ իրանց առաջարկած միջոցը՝ պալլիատիվ է, որ հայերի և Թուրքերի մէջ խաղաղական տևական յարաբերութիւններ հաստատելու համար անհրաժեշտ է հեռացնել ընդհարումների հիմնական պատճառները, որի համար պէտք է գումարել հայերի և Թուրքերի ներկայացուցիչների համակովկասեան ժողով: Դրա հետ համաձայնվեցին և Թուրքերի խմբի ներկայացուցիչները: Սակայն որովհետև ընդհարումների ընդհանուր պատճառների այդպիսի խափանումը—բաւական հեռաւոր ապագայի գործ է (հայ-Թուրք համակովկասեան ժողով՝ վճռելու համար հայ-Թուրքական յարաբերութիւնների հարցը, ինչպէս յայտնեց մի ճառախօս, կարող է կայանալ միայն հոկտեմբերին, գուցէ և նոյեմբերին), իսկ մինչ այդ, այնպէս, ինչպէս այժմ մենք ապրում ենք, չէ կարելի ապրել, ուստի և պէտք է դիմել որ և է պալլիատիվի:

Թուրքերի խմբի ներկայացուցիչները առաջ ենթադրում էին սահմանափակվել միայն անհանգիստ տարրերին (խուլիգաններին) իշխանութիւններին յանձնումով, բայց հայերը համոզեցին նրանց, որ այդ անբաւական է և հարկաւոր է կնքել հետևեալ համաձայնութիւնը. «Բագու քաղաքում և նրա մօտակայ շըրջականերում—գործարանական և պրօմիսլային շրջաններում—շուտափոյթ վերականգնելու համար հաստատ խաղաղութիւնը, որ արդէն երկու անգամ եղծվել է մուսուլմանների և հայերի մէջ, նպատակայարմար ենք համարում, կառավարչական իշխանութեան կողմից ազգաբնակութեան կեանքի և գոյքի պահպանութեան մասին ձեռք առնելի լուրջ միջոցների հետ միասին հաստատել նաև գոյքային պատասխանատւութիւն հետևեալ սկզբունքներով.

1) Իւրաքանչիւր դէպքում, երբ հայերը սպանեն կամ վիրաւորեն մահմեդականին, իւրաքանչիւր դէպքում, երբ հայերը հրդեհեն, կողոպտեն կամ աւերեն մահմետականների շարժական կամ անշարժ կայքերը—եթէ միայն սպանութիւնը, վիրաւորելը, հրդեհումը կամ աւերումը առաջ են եկել ազգային վէճի հողի վրա,—Բագուի հայ հասարակութիւնը պատասխանատու է լինում փաստ կըրողների առաջ լիովին փոխարինելու կայքերի կորուստները, ապահովելու սպանվածների ընտանիքները, վարձատրելու վիրաւորներին և ապահովելու հաշմանդամներին:

Բոլորովին նոյնպիսի պատասխանատւութիւն պէտք է իր վրա վերցնէ և մահմետական հասարակութիւնը, եթէ մահմետականները բռնութիւն գործ դնեն հայերի կեանքի և ստացուածքի վրա:

2) Հայերի և մահմետականների մէջ փոխադարձ պատասխանատւութիւնը սահմանվում է մինչև 1907 Թւի յունվարի 1-ը և համաձայնութեան բոլոր ժամանակամիջոցի համար մինչև մէկ միլիօն րուբլի կողմերից իւրաքանչիւրի համար առանձին:

3) Մահմեդականների առաջ երաշխաւորելու համար այս համաձայնութեան կատարումը, հայ հասարակութիւնը իր անդամներից ոչ պակաս քան տասը ունևոր անձերի կողմից տալիս է գրաւոր պարտաւորութիւն այնպիսի ձևով, որպիսին անհրաժեշտ կը ճանաչվի նրան օրինական ոյժ տալու համար: Ճիշդ նոյնպիսի պարտաւորութիւն պէտք է տայ և մահմեդական հասարակութիւնը իր անդամներից նոյնպէս ոչ պակաս քան տասը ունևոր անձերի կողմից:

4) Որոշելու համար այս հարցերը.

Ա. Արդեօք կողմերից ներկայացվելիք անձերը, որոնք պէտք է ստորագրեն պարտաւորութիւնները, բաւականաչափ երաշխաւորո՞ւմ են նրանց:

Բ. Ինչպիսի ձև պէտք է ունենան պարտաւորութիւնները, որպէս զի նրանք օրինական ոյժ ստանան:

Գ. Այս համաձայնութիւնը գործադրութեան մէջ դըվելուց յետոյ, արդեօք նրան պէտք է ենթարկվեն այս և այն առանձնակի սպանութիւնը, վիրաւորումը, հրդեհումը, կողոպուտը կամ աւերումը:

Դ. Եթէ այո, ինչպիսի պիտի լինի իւրաքանչիւր առանձին դէպքի համար փոխարինութեան, վարձատրութեան կամ ապահովութեան քանակութիւնը, նոյնպէս և

Ե. Մշակելու համար ներկայ համաձայնութեան բոլոր մանրամասնութիւնները, մինչև նրա հաստատվելը, և վճռելու համար բոլոր հարցերը, որոնք կարող են ծագել նրա հիման վրա և նրա գործադրութեան ժամանակ՝ հայ և մահմեդական հասարակութիւնները ընտրում են միջնորդ դատարան չէզոք անձերից:

5) Միջնորդ դատարանը բաղկանում է հինգ ոչ-հայ անդամներից, սրանց կառաջարկէ հայ հասարակութիւնը, և հինգ ոչ-մահմեդական անդամներից, սրանց կառաջարկէ մահմետական հասարակութիւնը, և նախագահից որ կընտրեն յիշեալ տասը անդամները փոխադարձ համաձայնութեամբ:

Միջնորդ դատարանի գործերի մէջ կը մասնակցեն իբրև ասիստէնտներ, առանց վճռական ձայնի իրաւունքի, երկու հայ ներկայացուցիչներ հայ հասարակութեան և երկու մահմետական ներկայացուցիչներ մահմետական հասարակութեան:

Ներկայ առաջարկութիւնը Բագուի հայ հասարակութեան անունից ներկայացնում են նրա ներքոյ ստորագրեալ ներկայացուցիչները: Եթէ սա կընդունվի մահմետական հասարակութեան ներկայացուցիչների կողմից, այս դէպքում ներքոյ ստորագրեալները պարտաւորվում են երեք օրվայ ընթացքում ներկայացնել, համաձայն այս ծրագրի 5 դ կէտի, հինգ դատաւոր և երկու ասիստէնտ: Նոյնպէս երեք օրվայ ընթացքում մահմեդականներն էլ պէտք է ներկայացնեն իրանց դատաւորները ասիստէնտներով: Միջնորդ դատարանը պէտք է համաձայնութիւնը վերջնապէս մշակէ ոչ-ուշ քան սեպտեմբերի 20 ը, իսկ ներքոյ ստորագրեալները պարտաւորվում են առ 1-ն հոկտեմբերի ներկայացնել ոչ պակաս քան տասը հայ՝ ստորագրելու համար պարտաւորութիւնները, համաձայն այս ծրագրի 3-դ կէտի: Նոյնպիսի պարտաւորութիւն պէտք է իրանց վրա վերցնեն նոյնպէս և մահմետական հասարակութեան ներկայացուցիչները:

Թուրքերի մի խմբի ներկայացուցիչները խնդրեցին այս ծրագրի մէջ աւելացնել մի կէտ ևս, որ պարտաւորեցնում է երկու կողմերին աջակցել իշխանութիւններին՝ յեղափոխականներին բռնելու գործում, և երկու կողմերի վրա էլ պատասխանատւութիւն է դնում յեղափոխականների գործունէութեան համար: Սրան հայերը պատասխանեցին Թէ յեղափոխականների հետ կռւելը իշխանութեան գործն է և հասարակութեան չէ պատկանում պարապել քաղաքական խուզարկութիւններով, բայց որ իրանք հայերը իրանց վրա վերցնում են պատասխանատւութիւն այն յանցանքների համար, որ կը գործվեն Թուրքերի անձի և գոյքի ապահովութեան դէմ հայ յեղափոխականների կողմից, ինչ քաղաքական կուսակցութեան էլ պատկանելիս լինեն:

Նախագահը համաձայնվեց հայերի կարծիքի հետ, և կողմերը ի նշան հաշտութեան մէկը միւսին ձեռք տուին և գնացին Փոխարքայի մօտ: Այստեղ Անանիա եպիսկոպոսն ասաց, Թէ հայերի առաջարկած միջոցը միայն պալլիատիվ է, որ նա նպատակին կը հասնի միայն այն դէպքում, եթէ իշխանութիւնները կարուկ միջոցներ ձեռք կառնեն անկարգութիւնների պատճառները գտնելու և պատժելու, նոյնպէս և ապագայում աւերումների առաջն առնելու համար:

Փոխարքան յայտնեց, որ ինքը շատ ուրախ է կողմերի հաշտութեամբ և որ կառավարութիւնը ձեռք կառնէ ամենախիստ միջոցներ յանցաւորներին պատժելու և Թոյլ չը տալու, որ ապագայում որ և է անկարգութիւն տեղի ունենայ և ապա հրաժեշտ տուեց հաշտարար խորհրդի անդամներին:

Սրանք այսօր կը ժողովվեն պ. գեներալ-նահանգապետի բնակարանում համաձայնութեան ծրագիրը վերջնականապէս մշակելու և ստորագրելու համար: (Баку)

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

—

Սեպտեմբերի 11-ին

Այսօր առաւօտեան ժամի 9-ին Գանձակ ժամանեց իր ամուսնու հետ միասին Կովկասի Փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցով-Դաշկօվը: Երկաթուղու կայարանից կոմսը գնաց ռուսաց եկեղեցին, իսկ այնտեղից ամուսնու հետ միասին ու շքախմբով եկաւ Ս. Յովհաննէս հայոց մայր եկեղեցին, որի շէմքում ընդունվեց հոգեւորականութեան ու ժողովրդի կողմից և ուղեկցվեց եկեղեցի: Եկեղեցում տեղի ունեցաւ մաղթանք ու ճառերի փոխանակութիւն: Յաջորդ հոգևոր վարդապետը շնորհակալութիւն յայտնեց Փոխարքային հայ ժողովրդի կողմից եկեղեցական կալուածների վերադարձման ու դպրոցների վերաբացման առիթով ու նրա ուշադրութիւնը հրաւիրեց իրերի արդի դրութեան վրա, որն անպայման բաւարար համարել չէ կարելի դեռ: Կոմսը իր պատասխանի մէջ, ակնարկելով այն համակրութեան վրա, որ նա տածում է դէպի հայոց եկեղեցին ու հայ ժողովուրդը, հաւատացրեց, որ խաղաղ կեանքի ընթացքը Գանձակում չի խանգարվի, որ միջոցներ են ձեռք առնված աղետալի դէպքերի առաջն առնելու, որ շուտով զօրքերը կը գան Գանձակ ու այդպիսով ապահովված կարելի է համարել հասարակական կեանքը: Թարգմանն էր քաղաքային ձայնաւոր Անդրէաս բէկ Սերեբրյակեանցը: Երբ Փոխարքան դուրս եկաւ եկեղեցուց, ժողովուրդը հանդիպեց նրան «կեցցէ» ու «ուռա» աղաղակներով, որոնց ուղեկցութեամբ հեռացաւ նա հայոց եկեղեցու բակից:

Ժողովուրդը աւելի խանդավառ ընդունելութիւն ցոյց կը տար Կովկասի փոխարքային, եթէ իրերի արդի դրութեան շնորհով ճնշված չը լինէր նրա տրամադրութիւնը: Փոխարքան այցելեց Ս. Նունէի դպրոցը, որի հովանաւորն է կոմսուհին ու յետոյ գնաց մզկիթ, որտեղ յորդորեց Թուրք ամբոխին օրինապահ լինել ու զսպել վատ հակումները, ձգտել իսկական կուլտուրական կեանքի, չարատաւորվել վայրագ գործերով:

Ստ. Տէր-Աւետիքեան

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ

—

Սեպտեմբերի 5-ին

Արդէն հինգերորդ տարեշրջանն է, որ գործում է այստեղ Ալէքսանդրօպօլի աղքատախնամ հոգաբարձութիւնը քաղաքային ինքնավարութեան նախաձեռնութեամբ:

Այդ հոգաբարձութիւնը՝ վերցնելով իր վրա խեղճերի խնամատարութեան հոգսը, առաջ եկաւ 1900 Թ. մարտի 19 ին, վերանորոգելու իր սկզբնաւորութեամբ նախկին քաղաքային աղքատանոցի (այժմ փակված) գործունէութիւնը և լրացնելու նրա աղքատիկ ու սահմանափակ ֆունկցիաների ձևակերպութիւնը: Բայց չը նայած այդ բարձր մարդասէր գործի, Թէ էական և Թէ անուանական փոփոխութեանը, այնուամենայնիւ տեղական աղքատախնամութիւնը՝ չունենալով մունիցիպալ բարեգործութեան յատուկ նիւթական աղբիւրների մշտական ապահովութիւն, յարմարվելով միմիայն նուիրաբերողների կամքին և ժամանակաւոր նուէրների քանակին, սկսեց գործել պատահական մուտքերի սահմաններում: Սակայն չը նայած նուիրաբերութիւնների այդ երերուն դրութեանը և, ընդհակառակը, աղքատների, կարօտեալների պրօգրեսիվ բազմանալուն, որոնց օրէցօր դուրս է շպրտում ներկայ կենսընդունակութիւն պահանջող կեանքը, այժմեան հոգաբարձութեան աջողվել է խեղճի, ինքնապահպանութեան անընդունակ մարդու խնամատարութիւնը գործնականացնել այդպիսի աննպաստ պայմաններում հետևեալ չափով:

Աղքատախնամ հոգաբարձութիւնը նախընթաց 1904 նախահաշւական տարվայ ընթացքում ունեցել է 20 հերթական նիստեր, որոնցից 5-ը միայն չեն կայացել անդամների օրինական Թւի պակասութեան պատճառով, և գոհացում է տուել 124 խնդիրների ու միջնորդութիւնների, մերժելով միայն 18 խնդրատուների: Բացի դրանից, հոգաբարձութիւնը ժամանակաւոր նպաստներ է ընձեռել 618 անձանց, իսկ մշտական՝—68 ընտանիքների՝ բաղկացած 247 անդամներից: Բժշկվել են հիւանդանոցում 8 հիւանդներ և գործ է ճարված երկուսի համար:

Նոյն Թւի եկամուտի աղբիւրները եղել են՝ 1) անդամավճարներ (70 անդամ՝—5-ական ր.) 350 ր., 2) Նոր-տարվայ (Ծննդեան) և Զատկի այցելութիւնների ծախսը նուէրներով փոխարինողներից՝ 249 ր. 50 կ., 3) հոգաբարձութեան դրամագլխի %-ը 131 ր. 95 կ. 4), Թաղական հոգաբարձուներին յանձնած ստորագրութեան Թերթերից՝ 500 ր. 22 կ., 5) քաղաքից նպաստ՝ 400 ր. 6) տօնախմբութիւնների առիթով գոյացած հանգանակութիւնը՝ 378 ր. 40 կ., 7) հարսանիքներից՝ 41 ր. 90 կ., 8) հանգուցեալների յիշատակը յաւերժացնելու համար՝ 85 ր., 9) հոգաբարձութեան կատարած փոխատւութիւններից մուտք՝ 35 ր., 10) պատահական եկամուտ՝ 43 ր. 40 կ., 11) վերադարձրած փոխատւու-

թիւններ՝ 60 ր. 42 կ., ընդամենը՝ 2275 ր. 39 կոպէկ։

Ծախքի առարկաները (ելքը) են՝ 1) ժամանակաւոր նպաստներ կարօտեալներին 1074 ր. 60 կ., 2) Թաղման համար՝ 109 ր. 12 կ., 3) բժշկութեան համար՝ ա) տանը՝ 52 ր. 24 ր., բ) հիւանդանոցում՝ 79 ր. 71 կ., 4) մշտական նպաստներ՝ 1242 ր. 10 կ., 5) Կարճատև փոխատուութիւններ՝ 113 ր. 10 կ., 6) Դիւանական ծախսեր՝ 19 ր. 65 կ., 7) Գործավարին՝ 114 ր. 8) Սուրհանդակին՝ 65 ր. 9. Թաղական հոգաբարձուների յետ դարձրած չը ծախսված փողը՝ 62 ր. 42 կ.։ Ընդամենը 2929 ր. 94 կ.։

Ի նկատի ունենալով այս ամբողջ թւական նիւթը և համեմատելով մուտքը ելքի հետ, կը տեսնենք, որ վերջինը գերազանցում է առաջինից 654 ր. 55 կ., աւելորդով, որը ծածկվել է նախընթաց տարիների մնացորդով (2607 ր. 42 կ.)։ Բացի դրանցից համեմատելով ներկայ տարվայ (1904 թ.) եկամուտը նախընթացի հետ, երևում է, որ գումարների շահեկանութիւնը մնացել է անփոփոխ, իսկ ծախքը, ընդհակառակը, շատացել է աւելի քան 1000 ր.։

Այսպէս, օրինակ՝ 1900 թ. ծախսված է՝ 273 ր. 53 կ., 1901 թ.—671 ր. 40 կ., 1902 թ.—1191 ր. 20 կ., 1903 թ.—1767 ր., 1904 ին՝ 2869 ր. 52 կ.։ Որովհետև եկամտի աղբիւրները պատահական են և գոյանում են գլխաւորապէս ստորագրութեան թերթերի, մատեանների միջոցով, իսկ ծախքերի առարկաները մշտական ու օրէցօր աճող, դրա համար աղքատախնամ հոգաբարձութեան ընտանիքներին տուած նպաստները maximum-ը կազմում է 48 ր. (ամսական 4 ր.)։

Այսպիսի պայմաններում հոգաբարձութիւնը, չունենալով սեփական բժիշկ, բացի կամաւորներից, շատ հիւանդների խնամում է իր ծախսով բերդի հիւանդանոցում։ Բացի դրանից, հոգաբարձութիւնը հագցրել է իր հաշւով 86 այլ և այլ դպրոցների աշակերտների և աշակերտուհիների, որի համար շնորհակալութեան է արժանացել Կովկասի ուսումնական շրջանի հոգաբարձուի, Ալէքսանդրոպոլի առևտրական դպրոցի տեսչի և քաղաքային դպրոցների աւագ ուսուցիչների ու վարժուհիների կողմից։ Չը նայած այս բոլորին, աղքատախնամութեան գործը, միջոցների սղութեան և պատահականութեան պատճառով, անկարող է դեռ ևս համակերպել օգնութեան չափը կարիքի իրական աստիճանին։ Այս տեսակէտից, ցանկալի էր, որ քաղաքային վարչութիւնը օգնութեան գար իր նախաձեռնութեանը աւելի լայն մասնակցութեամբ, քան մշտական 400 ր. նպաստը, բայց որովհետև քաղաքն էլ իր 120,000 ր. բիւջէով, որի զգալի մասը կլանում են պետական ծախքերը, անկարող է այդ անել, ինչպէս և չէ կարող ժողովրդի արդիւնաբերութեան աղբիւրները մունիցիպալիզացիայի ենթարկել այդ նպատակի համար, ուստի մնում է առ այժմ բաւականանալ աղքատախնամ հոգաբարձութեան գործունէութեան ներկայ չափով։

Ս. Իսահակեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, սեպտեմբերի 13-ին

Կարդալով այսօր հեռագիրների մէջ, որ իբրև թէ այժմ հաստատված է որ Բալախանու հիւանդանոցի և Մանթաշևի գործարանի մէջ պաշարված հայերը յարձակվել են զօրքերի վրա, պատիւ ունեմ յայտնելու, որ այդ ցաւալի օրերը հիւանդանոցի գլխաւոր բժիշկի հիւանդութեան պատճառով ես էի նրան փոխարինում և ոչ մի վարկեան չեմ հեռացած հիւանդանոցից. 3 օրվայ ընթացքում երբ հայերը լցված են եղել հիւանդանոցում, և ոչ մի գնդակ չէ արձակված զինուորների վրա։ Մէկ անգամ միայն եղաւ հրացանաձգութիւն և այն էլ թուրքերի վրա, որոնք ուզում էին կրակել հիւանդանոցը։ Ուստի ես կտրական կերպով հերքում եմ հիւանդանոցում գտնվողների վրա բարդված զրպարտութիւնները։

Բժիշկ Ե. Մինասեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մշակի» ներկայ համարը բաղկացած է 1 1/2 թերթից։

—

Սեպտեմբերի 5-ից հեռագրում են Թիֆլիսից մայրաքաղաքի լրագիրներին, որ Գանձակի մօտ գտնվող Գետաբէկի խոշոր պղնձահանքի վերատեսուչ, Սիմէնսը հեռագրով խնդրել է ոստիկանապետ գեներալ Շիրինկինին ուղարկել իր շրջանը մի խումբ կօզակներ, որովհետև այդ շրջանը շրջապատված է զինւորված թուրքերի հրոսակախմբերով, որոնք սպառնում են ամեն րոպէ ծառայողների կեանքին և գոյքին, իսկ Գանձակի վարչութիւնը չէ թոյլատրել վերատեսչին բաժանել իր բանւորներին զէնք ինքնապաշտպանութեան համար։

—

Անցեալ օրը, սեպտեմբերի 11-ին, երեկոյեան 5 ժամին արտակարգ գնացքով Թիֆլիս ժամանեց Կովկասի փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցօվ-Դաշկօվը, իր ամուսնու՝ կոմսուհի Ելիսաւետա Անդրէեվնայի, փոխարքայի օգնական գեն.-մայոր Ե. Ն. Շիրինկինի և ուրիշ բարձր պաշտօնատար անձերի հետ։

—

Կովկասի փոխարքայի դիւանը տպագրել է «Кавк.» լրագրում հետևեալ պաշտօնական հերքումը. «Кавказъ» լրագրի № 229-ում արտատպված է «Сынъ От.» լրագրից հետևեալ լուրը. «Կօրէկօի յանձնաժողովի կողմից հարց է տրվել Կովկասի փոխարքային և ցենզուրական կօմիտէի նախագահին և նրանք կարծիք են յայտնել, որ հայ և թուրք մամուլին պէտք է տալ այն բոլոր իրաւունքները, ինչ որ տրվելու է ռուս մամուլին»։ Այդ լուրը բոլորովին սխալ է։ Կօրէկօի յանձնաժողովից Կովկասի գլխաւոր վարչութեանը ոչ մի դիմում չէ եղել հայ և թուրք մամուլի իրաւունքները ռուս մամուլի հետ հաւասարեցնելու առիթով»։—Կովկասի ցենզուրական կօմիտէի նախագահը նոյնպէս խնդրում է «Кавк.»-ի խմբագրութեանը հերքել իր լրագրի № 229-ի մէջ երևցած լուրը, որ իբր թէ Կօրէկօի յանձնաժողովը դիմել է իրան և իբր թէ ինքը պատասխանել է, որ հայ և թուրք մամուլին պէտք է տալ այն բոլոր իրաւունքները, ինչ որ մտադիր են տալ ռուս մամուլին։

—

Աստրախանի թեմի առաջնորդ Արիստակէս արքեպիսկոպոսը հաղորդել է Կովկասի փոխարքայի դիւանին, որ Մօզդօկում բաց է արել տղաների և աղջիկների մի-մի դպրոց։

—

Թիֆլիսի գաւառի գիւղացիների ներկայացուցիչներից մէկը, Գ. Ձ. Քանանօվը Թիֆլիսի գաւառական զեմստվային խորհրդակցութեան նախագահին յայտարարութիւն է տուել, որ անհրաժեշտ է խնդրել թոյլտւութիւն Փոխարքայի խորհրդում՝ զեմստվային հաստատութիւնները Կովկաս մտցնելու հարցի քննութեան ժամանակ՝ մէկ ներկայացուցչի փոխարէն՝ ունենալ երկուսը գաւառի խորհրդի կողմից.—մէկը հողատէրերից, իսկ միւսը գիւղացիներից։

—

Բագուից հեռագրում են մայրաքաղաքի լրագիրներին, որ Կովկասի փոխարքայ կոմս Վօրօնցօվ-Դաշկօվի նաւթահորերը Բալախանում, որ 10 դեսիատին տարածութիւն են բռնում և որոնք մինչև սեպտեմբերի սկզբները դեռ անվնաս էին մնացել, սեպտեմբերի 4-ին հրդեհվեցին և այրվեցին մինչև վերջ։ Կոմսի կրած վնասը հաշւում են մինչև 10 միլիօն րուբլի։

—

Վերջին աղէտից վնասված հայերի օգտին ստացանք Բեգլար Ֆօմիչ Վարդանեանի ընտանիքի անդամներից և ազգականներից 41 րուբլի, 2) Ղահրաման Մելքումեանից իր մօտ աշխատող արհեստաւորներից 2 ր. 10 կ., 3) Աստուր Ղամբարեանից իր արհեստաւորներից հաւաքված 27 ր. 5 կ.։

—

Վրաստանի էկզարխը մօտ օրերս ժողով է հրաւիրելու Թիֆլիսի բոլոր պրաւօսլաւնի հոգևորականներին, որպէս զի կատարվի „Духовный Вѣстникъ Грузинскаго Экзархата“ թերթի երկու խմբագիրների ընտրութիւնը.—մի խմբագիր ընտրելու է այդ թերթի վրացերէն բաժնի, միւսը ռուսերէն բաժնի համար։ Մինչև այժմ այդ ամսագրի ստացումը պարտաւոր էր բոլոր հոգևորականների համար. այժմ այդ կանոնը վերացվում է. բաժանորդ լինելը կամաւոր է։ Ամսագրի համար ցենզոր նշանակված է սեմինարիայի տեսուչ Գրիգորիյ վարդապետը։

—

Սեպտեմբերի 6-ին Քութայիսում 14 զինված անձեր յարձակվել են գաւառական ոստիկանատան վրա, բայց ծառայողները և պահապաններն սկսել են բղաւել, օգնութիւն կանչել, դրա համար յարձակվողները, վախենալով թէ զօրքեր կը գան օգնութեան, թողել փախել են։ Ասում են, որ այդ մարդկանց նպատակն է եղել կողոպտել ոստիկանատան զէնքերի պահեստը։

—

Սեպտեմբերի 20-ին Պետերբուրգում վերսկսվելու են Կօրէկօի յանձնաժողովի նիստերը մամուլի օրէնքները վերաքննելու առիթով։ Այդ յանձնաժողովին մասնակցելու համար հրաւիրված է նաև Թիֆլիսի ցենզուրական կօմիտէի նախագահ Մ. Գ. Հակկէլը, որը մտադիր է այս օրերս մեկնել Պետերբուրգ։

—

Մօսկվայի միջնակարգ դպրոցների գլխաւորը նորից շրջաբերական է ուղարկել իր իրաւասութեան տակ եղած բոլոր դպրոցների ուսուցիչներին, որ նրանք իրաւունք չունեն անդամ գրվելու որ և է ընկերութեան կամ դաշնակցութեան, որը չէ հաստատված կայսերական կառավարութիւնից։ Ուսուցիչներից որոնք որ արդէն անդամ են այդպիսի ընկերութիւնների կամ դաշնակցութիւնների, պէտք է կամ դրանցից հրաժարվեն, կամ ուսուցչութիւնից։

—

«Русь» լրագիրը հաղորդում է, թէ Պետերբուրգի հայոց եկեղեցին, որ անձեռնմխելի մեծ դրամագլուխ ունի, որոշել է այդ դրամագլխի մի մասը յատկացնել յօգուտ վերջին արիւնահեղ դէպքերից վնասված հայ ընտանիքների։

—

Լեռնային վարչութեան հաշւով Բագուի նաւթահանքերում այրվել են 1760 վիշկա (ընդամենը 3500 վիշկաներ կան), իսկ նաւթարդիւնաբերողների ժողովի հաշւով այրվել են 2000 վիշկա։

—

«Бирж. Вѣд.» լրագիրը հաղորդում է հետևեալը. «Հեղինակաւոր աղբիւրից հաղորդում են նաւթարդիւնաբերողներին, որ նաւթադաշտի պահակազօրքի հրամանատար գեներալ Սվետլօվը շրջապատել է իրան թուրք պահապաններով, նոյն թուրքերին էլ դրել է պահապան նաւթադաշտի վրա։ Թուրքերն օգտվում են դրանից և գողանում պատրաստի խողովակներ և թերթով երկաթներ։ Նօբէլի թուրք բանւորների բնակարանները փորելիս գտան հողի մէջ թաղված մի գողացված դաշնամուր»։

—

Ստացանք հետևեալ նոր հրատարակութիւնները. 1) «Թատրօն» հանդէսի երկրորդ գիրքը, 2) Զոմբարտ «Տնտեսական և սօցիալ-քաղաքական հարցեր», թարգմանութիւն Արտաշէս Աբեղեանի, տպագրված է Թիֆլիսում, 40 երես, գինը 10 կոպէկ։ 3) «Մի պատյա հայ մամուլի, հոգևորականների և ժողովրդի շուրջը, գիրք I, ա. շրջան, գրեց Արսէն աւագ քահ. Բագրատունի։ Թիֆլիս, 83 երես, գինը 40 կոպէկ։ 4) Իշխան Գ. Մ. Թումանով Къ введенію на Кавказѣ земскаго самоуправленія» ռուսերէն լեզուով մի բրօշիւր, Թիֆլիս, հրատարակութիւն «Գուտտէնբերգ» գրախանութի, 80 երես, գինը 20 կոպէկ։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

9 սեպտեմբերի

ՆԻՒ-ԵՕՐՔ, 11 սեպտ։ Ռուզվէլտը մի առաջադրութիւնով դիմեց կօնգրէսին՝ Կաստրօ նախագահի դէմ եռանդուն միջոցներ ձեռք առնելու համար։

ԳՐՕԴՆՕ, 11 սեպտ։ Կրասնօստօկի իգական մենաստանում վերջացան ռուս հոգևորականների (մօտ 50 հոգի) թեմական առաջին համաժողովի պարապմունքները։ Դրված հարցերից ուշագրաւները հետևեալներն էին. Եկեղեցական ծիսակատարական գրքերից մի քանիսի սրբագրումը, հոգևոր կրթական հաստատութիւնների վերակազմութիւնը, որքան կարելի է թեթևացնել հոգևորականութեան կեանքում անպէտք գրագրութիւնը, մտցնել ընկերական պատւի դատարան, եկեղեցական-վարչական գործերի մի մասում մտցնել ընտրողական սկզբունք, կղերի սերտ միացումը հօտի հետ և այլն։

11 սեպտեմբերի

ԽԱՐԿՕՎ, 10 սեպտ.։ Ածխի գները բարձրանում են։ Արքունական երկաթուղիները վճարում են 10-ական կոպէկ։ Սպառման տեղերում պահեստներ չը կան։

ԲԱԳՈՒ, 9 սեպտեմբերի։ Փոխարքան տեսաւ այրված նաւթահանքերը։ Հաստատված է, որ նաւթարդիւնաբերողների ժողովի խորհրդի բալախանեան հիւանդանոցից, նոյնպէս և Մանթաշեանի նաւթահանքերից հայերը հրացաններ էին արձակում զօրքերի և թուրքերի վրա։ Հէնց այդտեղ էլ գտել են մեծ քանակութեամբ զանազան տեսակ զէնքեր և ռումբեր։ Տեղական թուրք ազգաբնակութիւնը Փոխարքային խնդիրք տուեց, որի մէջ մատնացոյց է անվում, թէ սարսափը հայ կազմակերպութեան գործն է։ Պատւաւոր քաղաքացիք առաջարկեցին լիազօրներ ընտրել մահմեդականներից և հայերից խաղաղութիւնը վերականգնելու համար։ Փոխարքան յետաձգեց իր մեկնումը յատկապէս հաշտութեան համար։ Գալիս են երկու հետևակ և մի կօզակ գնդեր և արտիլլէրիական բատարէա։ Գեներալ-նահանգապետի կարգադրութեամբ խլվում են զէնքեր։—Քիւրդամիր կայարանում բռնվեց մի քահանայ, որը Շամախի էր տանում ռումբեր, զէնքեր և փամփուշտներ։

ՊԷԿԻՆ, 10 սեպտեմբերի։ Չինական կառավարութիւնը միջոցներ է ձեռք առնում նշանաւոր կրէդիտներ ստանալու համար Լօնդօնի, Նիւ-Եօրկի և Պարիզի բանկիրներից զանազան պիտոյքներ գնելու նպատակով զօրքի և նաւատորմի համար։ Այսուհետև Չինաստանը ուշադրութիւն չի դարձնի դաշնակից պետութիւնների կողմից 1900 թւին դրված արգելքի վրա, որ վերաբերում է զէնքի և ռազմամթերքների ներմուծմանը կը հաղորդէ այդ մասին պետութիւններին պաշտօնապէս։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Լօժմինեան նահանգում խօլերայից մեռնելու երկու դէպք է եղել։ Վլօցլավսկում և Լօդզիում խօլերայի նոր դէպքեր չեն եղել։

ՏՕԿԻՕ, 10 սեպտեմբերի։ Անցեալ գիշերը տեղի են ունեցել 22 ձերբակալութիւններ. դրանց թւում կալանաւորված են «Նիրօկու» և «Շիմպօ» լրագիրների երկու խմբագիրները։ Լրագիրները մեղադրվում են դէպի ապստամբութիւնը դրդելու մէջ։

ՀՌՕՄ, 11 սեպտեմբերի։ Կալաբրիայում շարունակվում են հեղեղներ և փոթորիկներ, որոնք լրացնում են երկրագործի տեղահան եղած պատերի փլուածները և նոր աւերմունքներ են առաջացնում։

ՎԻԵՆՆԱ, 11 սեպտեմբերի։ Կոմս Բիրակի, որը նշանակված է բանակցելու համար կօալիցիայի պարագլուխների հետ, Տիսսայի կոյր համախոհն է, բայց Ունգարիայում սիրում են նրան։ Ունգարական պատգամաւոր Սեմէգի նկատեց, որ Վիէննայի քաղաքականութիւնը, ի մեծ գոհունակութիւն դիմադրական կուսակցութեան, կը հասցնէ այն բանին, որ ամբողջ Ունգարիան անկախութեան կուսակցութեան կողմը կանցնէ։

ԲՈՒԴԱՊԷՇՏ, 11 սեպտեմբերի։ Ըստ երևոյթին անհնարին է կօալիցիօնական կաբինէտի կազմակերպութիւնը։ Ֆէյէրվարին կանչված է Վիէննա։

12 սեպտեմբերի

ՏՕԿԻՕ, 11 սեպտեմբերի։ Հիմքից զուրկ է այն տեղեկութիւնը, որ Եապօնիան զիջեց պատերազմական տուգանքի հարցում Կանէկօի յարաբերութեան պատճառով մարկիզ Իտօի հետ առանց Կօմուրայի գիտութեան։

Անգլիական էսկադրան Հեռաւոր Արևելքում կը հանդիպէ եապօնական նաւատորմի հետ տօկիական ծովախորշում հոկտեմբերի սկզբին խաղաղութիւնը վաւերացնելուց յետոյ։

Չինաստանը ծանուցեց Ռուսաստանին և Եապօնիային, որ անհնարին է համաձայնվել Մանջուրիայի խաղաղութեան դաշնագրով հեռանալու ժամանակամիջոցի հետ, շատ երկարատև համարելով այդ։ Նոյնպէս Չինաստանը չէ ուզում ճանաչել Եապօնիայի իրաւունքը զինուորական պահակներ պահել երկաթուղու գծի երկարութեամբ։

ՆԻՒ-ԵՕՐՔ, 12 սեպտեմբերի։ Կօմուրան երէկ առաջին անգամ դուրս եկաւ սենեակից։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 11 սեպտեմբերի։ Բ. Դուռը հրամայեց հսկողութիւն ունենալ անգլիական պարլամէնտի անդամ և Բալկանեան կօմիտէի նախագահ Ջէմս Բրայսի վրա, որը այժմ ճանապարհորդում է Մակեդօնիայում։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 11 սեպտեմբերի։ Յունական չէտաները շարունակում են բռնութիւններ գործ դնել բօլգարական խաղաղ ազգաբնակութեան վրա, մանաւանդ սալօնիկեան վիլայէթում։ Թիւրքաց կառավարութիւնը վճռեց ազգաբնակութեան նոր ազգահամար կազմել Մակեդօնիայում և չորս կատէգօրիայի բաժանել՝ մահմեդականների, ուղղափառների, կաթօլիկների և հրէաների վրա։ Այդ վճիռը ուրախութեամբ է ընդունել յունական ազգաբնակութիւնը, սակայն վախենում են, որ կռիւը բօլգարների և կուցօվլախների միջև աւելի ևս կը սաստկանայ։

Լիւմայի շրջականներում, Տաւրիջի սանջակում մասնակի ապստամբութիւն բռնկվեց իշխանութիւնների գործողութիւններից դժգոհ ալբանացիների միջև, որոնք եռանդով աշխատում են հարկեր հաւաքել։ Լիւմեան մութէ-

սարիֆը խնդրում է օժանդակ զօրքեր ուղարկել։

ԼՕՆԴՕՆ, 11 սեպտեմբերի։ Այն տեղեկութիւնը, թէ անգլիական կառավարութիւնը գնել է մասնաւոր առևտրական նաւաշինարաններ Սինգապուրում այնտեղ ընդարձակ յենակէտ շինելու նպատակով, որը Հեռաւոր Արևելք տանող ճանապարհի նախադուռն է լինելու, այնտեղ, ուր անցան Րօժէստվէնսկու էսկադրայի մէջ եղող բոլոր նաւերը, շատ բացատրութիւնների առիթ է տալիս այն մտքով, որ անգլիական կառավարութեան այդ քայլը, որ ահագին նշանակութիւն ունի, արված է Ճապոնիայի գիտութեամբ և համաձայնութեամբ, որպէս ծովային պաշտպանութեան ընդարձակ պլանի մի մասը։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ, 11 սեպտեմբերի։ Հաղորդում են, որ Րուզվէլտին ղեկավարող Միացեալ-Նահանգների նոր քաղաքականութիւնը նպատակ կունենայ կենտրօնական և Հարաւային Ամերիկայի պաշտպանութիւնը, արգելելով եւրօպական պետութիւններին ձեռք բերել ամերիկական հող գաղթականութեան, գնման և նուաճման ճանապարհով։

ԽԱՐԿՕՎ, 12 սեպտ։ Այստեղի բարձրագոյն դպրոցների սաները ժողովներ արին, և մեծամասնութիւնը վճռեց պարապմունքները վերսկսել։

ԳԱՆՁԱԿ, 12 սեպտ։ Եւլախից Շուշի ճանապարհին կատարեալ հանգստութիւնը վերականգնվեց։

ՓԱՐԻԶ, 13 սեպտ։ Նախկին զինուորական մինիստր Կաւէնիակը յանկարծամահ եղաւ։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 12 սեպտ։ Ոստիկանութիւնը յայտնագործել է մի ստորերկրեայ անցք Պէրայի մեծ զօրանոցի տակ։ Այդ անցքում ականներ էին դրված և կային մի քանի հայ բանւորներ։ Աշխատանքները դադարեցված են։ Այդ լուրը քաղաքում մեծ գրգիռ առաջ բերեց։

ՄԻԼԱՆ, 11 սեպտ։ Այս առաւօտ կայացաւ միջազգային տասներորդ ծովային կօնգրէսի նիստը Թագաւորի նախագահութեամբ։

ԼՕՆԴՕՆ, 12 սեպտ։ Թէև կառավարութիւնից ներշնչուած մի քանի լրագիրներ դիտմամբ աշխատում են նսեմացնել այն երևոյթի նշանակութիւնը, որ կառավարութիւնը գնել է Սենգապուրի նաւարանները։ Բայց դա անպայման ապացոյց է, որ կառավարութիւնը ծրագրում է գնել բոլոր գաղթավայրերի նաւարանները գաղթավայրերի նաւարանները լինելու են կառավարութեան ձեռքի տակ, միայն թէ խաղաղ ժամանակ նրանցից օգտվելու են առևտրական նաւերը

13 սեպտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Լրագիրների ասելով՝ կոմս Սօլսկու նախագահութեամբ յատուկ խորհրդակցութիւնը սեպտ. 12 ին, սկսելով Իգնատիեվի ենթայանձնաժողովի մշակած ժողովների ազատութեան նախագծի քննադատութիւնը, քննեց և հաստատեց հետևեալ կէտերը. ով որ ցանկանում է սարքել հասարակական ժողով, ուր մասնակցելու են ոչ անձնականապէս հրաւիրված անձեր—ձրի կամ վճարով, տոմսերով կամ առանց տոմսերի, պարտաւոր է յայտնել տեղական ոստիկանութեան գլխաւորին ժողովը բացվելուց առնուազը 3 օր առաջ Եթէ ժողովը լինելու չէ այն վայրում, ուր միշտ ապրում է ոստիկանութեան գլխաւորը, պէտք է խմաց տալ գոնէ 7 օր ժողովից առաջ։ Յայտագիր մէջ ճշգութեամբ պէտք է յիշվել ժողովի տեղը, օրը, ժամը և նիւթը, նոյնպէս և սարքողի կամ սարքողների բնակութեան տեղերը և անունները։ Ոստիկանութեան գլխաւորն արգելում է այն ժողովները, որոնց նիւթն օրէնքի հակառակ է կամ տեղական պայմանների պատճառով վտանգաւոր է։ Այդ արգելքի մասին ժողով սարքողներին պէտք է յայտնել առնուազը 2 օր ժողովի բացվելու համար նշանակված ժամանակից առաջ։

—Լուրերին նայելով, Պետական Դուման գումարվելու է Տաւրիկեան պալատում։—Դումայի ընտրութիւններն սկսվելու են նոյեմբերի 21-ին։—Ասում են, որ Պետական Խորհրդի մէջ մտնելու են ազնուականների ընտրած մի քանի պատգամաւորներ։

ԼՕՆԴՕՆ, 13 սեպտ։ Պաշտօնական։ Սինգապուրում հողաբաժիններ գնել է տեղական իշխանութիւնը և ոչ կայսերական կառավարութիւնը։

ՇԱՆԳՀԱՅ, 13 սեպտ։ Ենթադրում են, որ Պէկինում փորձ անողը եղել է Ճապօնիայում ուսում առած մի ուսանող։ Փորձը եղել է օտարների դէմ ուղղված։

ՄՕՍԿՎԱ, 12 սեպտ։ Նաւթարդիւնաբերողները վերցնում են իրանց վրայից պատասխանատւութիւնը համաձայն պայմանագրերի՝ հասցնելու գնված ապրանքի կէսը, համաձայն ունեցած պահեստի։

ԲՐԻՒՍՍԷԼ, 13 սեպտ։ Աթէնքից հաղորդում են, որ յունական դեսպանի Բուխարէստից մեկնելու պատճառով, ռումինական կառավարութիւնը կարգադրեց փակել Ռումինիայում եղած բոլոր դպրոցները և արտաքսեց բոլոր յոյն քահանաներին։ Յոյն կառավարութիւնը բողոքի նոտա հրատարակեց և արտաքսեց Յունաստանում եղած բոլոր ռումինահպատակներին։

ՀՌՈՄ, 12 սեպտ։ Անձրևները Կալաբրիայում աւելի սաստկացան և աւելի թշուառացրին բնակիչներին. Մէսսինայում նոր ստորերկրեայ հարուած եղաւ։ Ազգաբնակութիւնը զօրեղ սարսափի մէջ է։ Վնասվել են մի քանի տներ։ Մարդկային զոհեր չը կան։

ԼՕՆԴՕՆ, 13 սեպտ։ Լրագիրները յայտարարում են, որ կառավարութիւնը նպատակ չունի Սինգապուրը դարձնել երկրորդ Գիբրալտար կամ պետական գանձարանից ահագին գումարներ ծախսել։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 12 սեպտ։ Երրորդ զօրաբանակը կազմում է օրինակելի հետևակ բատալիօններ և արտիլլէրիական գնդեր։ Բացված է ունտէր-օֆիցէրների դպրոց օֆիցէրների կառավարութեամբ։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺԻՇԿՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

մշտական մահճակալներով։

Ելիզավէտինսկայա փողոց, 101, տէլէֆօն 1026.

Հիւանդների ընդունելութիւն ամեն օր։

Մ. Գ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆՑ 11—12 ժ.—միզասեռական, վէներական և սիֆիլիս։

Ի. Ն. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆՑ 11—12 ժ.—նեարդային, ներքին հ.

Գ. Ն. ԴԷՄԻԴՕՎ—11—12 կ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն։

Ի. Ե. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆՑ 12—1 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն։

Գ. Հ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ 12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հ

Մ. Պ. ԿԻՄՕՆՏ. 1—2 ժ. վիրաբուժական հ.

Մ. Մ. ԷԼՋԻԵԱՆ 1—2 ժ. քթի, կոկորդի և ականջի հ.

Գ. Ա. ԲԷՅԷՐ—երեխայոց և ներքին հ.

Հիւանդանոցում բժշկում են հիպնօզով, կատարվում միկրօսկօպիական, բակտէրիօլօգիական և քիմիական հետազօտութիւններ, նոյնպէս և ծաղկահատութիւն և ստնտուների (кормилица) ընտրողութիւն։ Բժշկական խորհրդի համար վճարը 50 կոպ.։ Օպէրացիայի և համախորհրդի վճարը ըստ համաձայնութեան։ Գիշերօթիկ հիւանդների բաժանմունքը բաղկացած է ընդհանուր սենեակներից և առանձին նոմէրներից։
(չ. ու. կ.) 1—100

ԲԺԻՇԿ
Լեւոն Օհանջանեան
Մասնագէտ միզային, վեներական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւնների։ Ընդունում է առաւօտեան 9-ից մինչև 11 ժամը, երեկոյեան 6—9 ժամ.։ Կանանց և երեխաների համար 11—12 ժ.։ Հասցէն անկիւն Գօլօվինսկի պրօսպէկտի և Կադետսկայա փողոցի, տուն Թամամշեանի։ Մուտքը Կադետսկի փողոցից № 2.
(ա. օ.) 20—300

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Ս. Գ. Տէրմազանեանց
Ընդունում է հիւանդներին ամեն օր առաւօտեան ժամը 9—2 և երեկոյեան ժամը 3—6, Երևանեան հրապարակ, տուն Արղութեան, բնակարան Լալայեանցի բնակարան։

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ
ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդունելութիւն ամեն օր
Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12
Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7
Վէլիամինօվսկայա փողոց № 8։ (ե. ռ.) 4—100

ԲԺԻՇԿ
Լեւոն Բամոյեան
Վերադարձաւ Կովկասեան Հանքային Ջրերից և վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը։ Միզանցասեռական, սիֆիլիս և կաշուի հիւանդութիւններ։ Առաւօտեան 9—12 ժամ, երեկոյեան 3—8 ժամ։ Միքայէլեան փողոց, № 55։ (ա. օ. յ. օր. մ.) 4—30

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Մ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ
նախկին օրդինատօր Մօսկվայի համալսարանի կլինիկայի

Վերսկսեց ընդունելութիւնը յատկապէս միզանցքասեռական, սիֆիլիսի և կաշու հիւանդութիւններ ունեցողներին։ Ընդունելութիւն ամեն օր՝ 10—11 ժամին առաւօտեան և 5—7 ժամին երեկոյեան։ Րտիշչևսկի փող. № 1, «պօժարնի կօմանդի» դիմացը. տէլէֆօն № 11.
(ա. օ.) 8—10

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ե. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Մասնագէտ միզային և սիֆիլիտիքական հիւանդութիւնների,—ընդունում է հիւանդներին առաւօտեան 12 ժ.—1 ժ, երեկոյեան՝ 6 ժ.—9 ժ.։ Կուկիա, Սեմեօնօվսկայեա փ. № 20.
(ե. հ. շ. կ.) 16—30

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ
Ամեն օր, երեքշաբթի և շաբաթ օրերը կը լինի ընտանեկան երեկոյթ սազանդարների մասնակցութեամբ։ (16 և 23) 1—3

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Բ. Նաւասարդեան
Վերադարձաւ և ստանձնելով իր «ԱՌԱՋԻՆ Մ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ», վերսկսեց բժշկական գործունէութիւնը։ 8—10

Լոյս տեսաւ և ուղարկվում է բաժանորդներին
Ե. ՖՐԱՆԳԵԱՆԻ
ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ
(Պատկերազարդ)

296 մեծադիր էջ և 28 պատկերով։

Գինն է Պարսկաստանում 1 թուման, Ռուսաստանում 1 ր. 50 կ. արտասահմանում 4 ֆր.։ Հեղինակից գումարով առնողներին կը զեղջվի 20⁰/₀։ Գիրքը ուղարկվում է միայն բաժանորդներին, որոնք արդէն վճարել են բաժանորդագինը։ Այն թող աչքի առաջ ունենան նաև իմ այն գործակալները, որոնցից դեռ չեմ ստացել թէ դրամը և թէ բաժանորդների հասցէները։

Դիմել՝ Тифлисъ. Типографія „Гермесъ". Е. Франгянцу կամ գրավաճառանոցներին։ 1—2

Մի հայ օրիորդ ցանկանում է ստանձնել հաշուապահի, կամ գանձապահի պաշտօն. գրել գրել «Ռեմիզատօն»-ի վրա. հարցնել՝ Վիսոցկի և Ընկ. գրասենեակում, Երևանեան հրապարակի վրա։ (հ. շ.) 1—2

Նախիջևանի էկեղեցական-ծխական երկսեռ խառն Վարդանանց դպրոցի համար ՀԱՐԿԱՒՈՐ է երկու ուսուցիչ և մէկ վարժուհի ռուսաց, հայոց լեզուների ձեռագործի և ձայնագրութեան համար. ցանկացողները շտապեն դիմել դպրոցի հոգաբարձութեան յայտնելով իրանց պայմանները. Нахичевань (Эрив. губ.) Ктитору Терь-Минасяну. 1—2

ԴԱՍԱԳՐՔԵՐ ԿՐՕՆԻ
Յատկապէս պատրաստած պետական դպրոցների համար, (Թոյլատրված հոգևոր և ուսումնարանական վարչութիւններից) աշխատասիրութիւն Եզնիկ աւագ քահ. Երզնկեանի։

I. Առաջին գրքոյկ, պատրաստական դասարանների համար «Գլխաւոր աղօթքները (իրանց բացատրութիւններով) և տօների համառօտ պատմութիւնները 5-դ տպ. գինն է 20 կոպէկ։

II. Երկրորդ գրքոյկ. «Հին-ուխտ» (30 դասերի վերածած, ուսուցչի կրօնակա—բարոյական զրոյցներով հանդերձ) 3-դ տպ. գինն է 30 կոպէկ։

III. Երրորդ գրքոյկ. «Նոր-ուխտ» (32 դասերի վերածած, ուսուցչի կրօնական—բարոյական զրոյցներով հանդերձ) գինն 30 կոպէկ։

Գրավաճառների և ուսուցիչների համար 30⁰/₀ զեջում, առանց ճանապարհածախքի։ Դիմել՝ Тифлисъ, прот. Езнику Ерзинкянцъ կամ Тифлисъ, Центральный книжній магазинъ.
(ե. հ. շ.) 20—25

Գողթան գաւառի Փառակա գիւղի նոր բացվելիք հայոց դպրոցի համար հարկաւոր է մէկ ուսուցիչ. պայմանների մասին դիմել պ. Ղևոնդ Յակոբեանին։ Вельяминовская № 34 4—5

ՍԻՄՖԵՐՕՊՕԼ (Խրիմ)
ՀԱՐԿԱՒՈՐ է ուսուցիչ դասախօսելու. ա) ծխական դպրոցում հայերէն լեզու 14 դաս երբև կառավարիչ. բ) երկու գիմնազիաներում կրօն (12 դաս)։ Ցանկալի է ուսուցիչ՝ աւարտած Գէորգեան ճեմարանը կամ Ներսիսեան դպրոցը։ Վարձը 1000 ր. և բնակարան։ Առաջարկութիւնները ուղղել երէցփոխ Կ. Քուշնաբեանին։ 2—5

ԼՅՈՍ ՏԵՍԱՒ «ՄՈՒՐՃ» ԱՄՍԱԳՐԻ № 9-րդը.—ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. Անտառը շարժվում է... զրոյց Վ. Փափազեանի, 2. Արտոյտն երգում է, ոտանաւոր Ալ. Իսահակեանի, 3. Ռ. Պ. Նամակները, 4. Տնտեսական զարգացման փազերը (շարունակելի), 5. Թռչնիկներ, ոտանաւոր Ալ. Ծատուրեանի, 6. Նաւրէդդին Շ. ընֆորմեր մտցնելու փորձը Գրինֆելդ, թարգմ. Ա. Շահ., 7. Ժողովրդային սկզբնական ուսուցումը Անգլիայում, Գորրետ, 8. Ֆրիդրիխ Էնգելս, Բ. Իշխանեանի, 9. Ընտրական սկզբունքը հայ եկեղ. պատմ. կեանքում, Արսէն վարդապետի, 10. Հիւանդ մարդը, Շտերնի, թարգմ. Լ. Բաբայեանի, 11. Կովկասեան մանր ազգերի կեանքից, Տ-ի, 12. Օրերլէնները, վէպ Րընէ Բազէնի, 13. Գիտութեան աշխարհից, Մ. Նալբանդեանի, 14. Գիւղատնտեսական աշխարհից, Հ. Ալեանաքի, 15. Ապետական ոգին Ճապոնիայում, Էմէսընի, 16. Քննադատութիւն և մատենախօսութիւն.—1) Վ. Լունկևիչ՝ «Կապիկները».—2) Գ. Լևոնեան՝ «Գծագրութեան և նկարչութեան տարրական դասընթաց».—3) Դոկտոր Կ. Փաշայեան՝ «Ընդարձակ դպրոցական առողջապահութիւն.—С. А. Меликъ-Саркисянъ «Хлопковое дѣло въ Ферганской области и мѣры къ его упорядоченію» Եր. Ս-ի, 17. Նոր ստացուած գրքեր։

Ներքին տեսութիւն.—Լատիվերդցին Թուրք-Թաթարների մասին։—Համիսլամականների տակտիկան։—Միջոցներ քաղաքացիական կռիւներին վերջ դնելու։—Հայոց դպրոցների վերաբերեալ կարգադրութիւն։—Պետական Դումայի իրաւասութիւնը։—Համալսարաններին շնորհուած ինքնավարութիւնը Լ. Ս.։

19. Արտաքին տեսութիւն.—Խաղաղութեան դաշինքը Ռուսաստանի և Ճապոնիայի մէջ։—Անգլօ—ճապոնական նոր դաշնագիրը։—Մերձաւոր Արևելքի գործերը։—Թուրքիա և մեծ պետութիւնները։—Երիտասարդ Թիւրքերի կոչը։ Լ. Ս., 20. Վիպակներ, 21. Յայտարարութիւններ, 22. Յաւելուած. Ջէյմս Մորիեր՝ «Հաջի Բաբան Անգլիայում», վէպ պարսկ. կեանքից, թարգ. անգլ. Մ. Կարապետեանի։ 65—121

1896

ԾԱՂԻԿՆԵՐԻ Օ-ԴԸ-ԿՕԼՕՆ
ԲՐՕԿԱՐ եւ ԿՕՆ.
ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Ամեն մրցութիւնից բարձր։ (ամ. 20)

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

(Тифлисъ, Сололакъ, Лермонтовская ул. № 9)

Առևտրական կուրսերի նպատակն է՝ մասնագիտական առևտրական կրթութիւն տալ երկու սեռի անձանց և պատրաստել գործնական ճանապարհով հմուտ հաշուապահներ։ Աւարտողները ստանում են ատտեստատներ։

Աւանդելի առարկաները սրանք են՝ 1) Առևտրական Տնտեսութիւն. 2) Առևտրական Թուաբանութիւն. 3) Հաշուապահութիւն (պարզ, կրկնակի և բանկային). 4) Թուաբանութիւն համրիչի վրա. 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Առևտրական և մուրհակի կանոնադրութիւն և 7) Գեղագրութիւն, վատ ձեռքի ուղղելը։

Ձրի ուսուցումն ցանկացողներին գրող մեքենայի վրա։ Պարապմունքները կուրսերում լինում են ամեն օր։

Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 15-ից։ Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից։ ամենայն օր, առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 12-ը, և երեկոյեան 4-ից մինչև 8 ժամը, կուրսեր հիմնողի բնակարանում, Սօլօլակում, Ալէքսանդր Փրիդօնովի տանը № 9, Սերգիեվսկայա և Լերմօնտօվսկայա փողոցների անկիւնում։ Ծրագիրը և կանօնները կարելի է ստանալ ձրիապէս կուրսեր հիմնողի բնակարանում։ Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ, С. П. Мануэльянцу. (կ. ե. հ.) 17—25

Տպարան «ՀԵՐՄԷՍ» ընկ. Электропечатная типографскаго Т—ва «Гермесъ». Мад. ул. № 15.